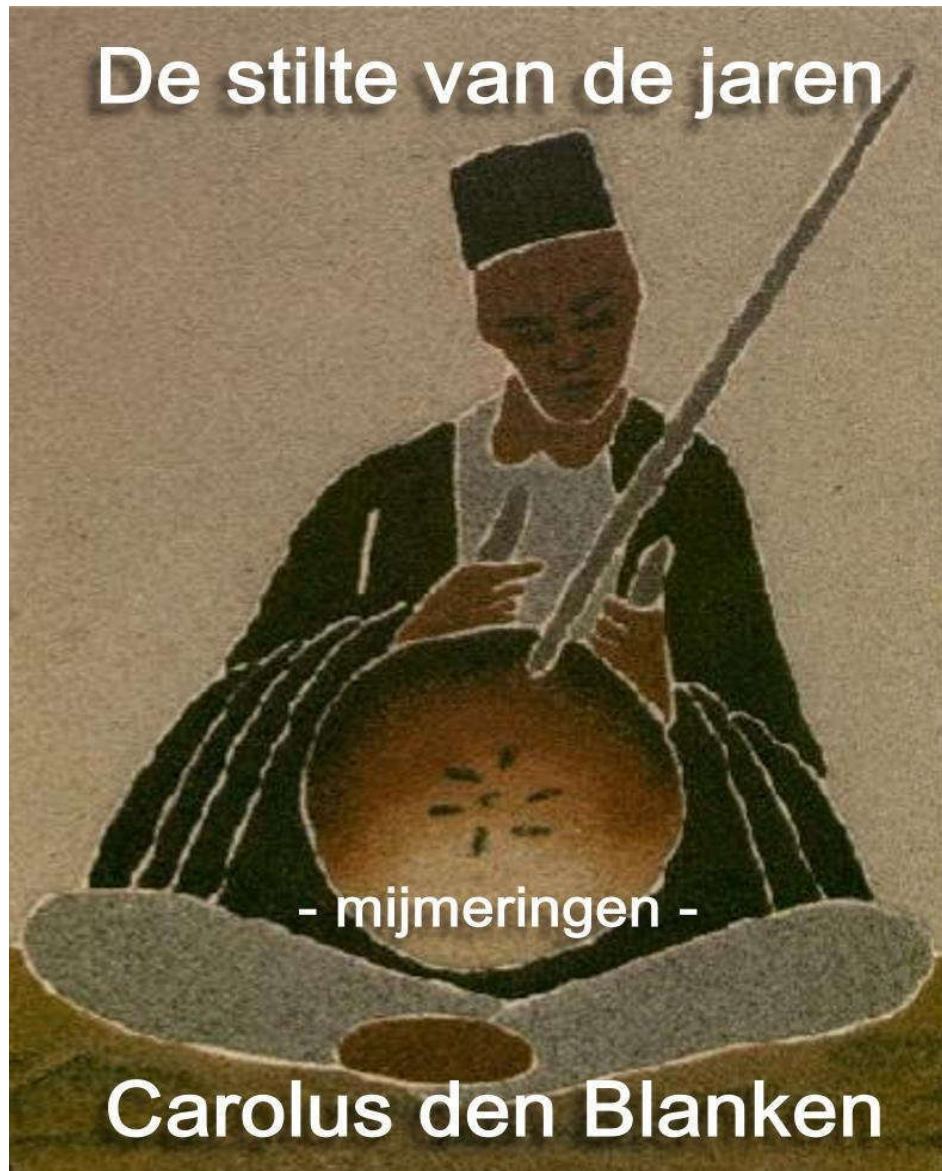

De stilte van de jaren

- mijmeringen -

Carolus den Blanken

Vag Product

Uitgave van Carolus den Blanken/Utrecht

© 2026: Carolus den Blanken

© Omslag : Kunstenaar zandtekening onbekend

Niets van deze uitgave mag worden
verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt
zonder voorafgaande schriftelijke toestemming

INHOUD

Voorwoord	4
Het rafelende weefsel	5
Talent, roem en echtheid	6
Woorden zijn goedkoop	8
Sport	9
Verantwoordelijkheid	11
Van ponskaarten tot Ubuntu	13
Tussen arm en rijk	15
De beste?	16
Buiten de tijd	18
Valse profeten	20
Wit brood	22
Verlies	24
De vriendenlijst	26
Alsof het ons niet raakt	27
De Buurt	28
De optelsom van ons leven	30
Het zwijgen over seksualiteit	31
Gay	32
Gescheiden Werelden	34
Woorden en stilte	36
De kleine handelingen	37
ChatGPT (auteur ChatGPT)	38
Privacy: een illusie in de digitale samenleving	39
Hoeveel gekte?	41
Wat het lichaam al wist	43
Ouderdom	46
De etalage van rijkdom	48
Ontmoetingen	50
De stilte van de jaren	52

Voorwoord

Mijn handen zijn nog stevig genoeg om achter de computer te zitten en wat te typen; overpeinzingen van hoe ik de wereld ervaar. Mijn leven zit erin verweven.

Misschien vindt iemand tussen de regels de helderheid die ik zelf zocht: Het besef dat je niet alles hoeft te bezitten, niet iedereen hoeft te vertrouwen, niet elk probleem hoeft op te lossen. Dat het genoeg is om te zien, te benoemen, en te bewaren wat nog waarde heeft.

Schrijven is voor mij geen strijdkreet en geen plan om de wereld te herscheppen, maar een fluistering, een vonk in de nacht. De woorden zijn als stenen in een rivier. Wie erop gaat staan, vindt even balans. Het is genoeg als iemand dit leest en denkt: dit herken ik, hier kan ik even op leunen.

Utrecht, 2026.

Het rafelende weefsel

Al meer dan zeventig jaar zie ik de wereld bewegen, als een wiel dat steeds sneller, maar ook schever is gaan draaien. Wat eens weefsel was, is rafelwerk geworden: draden schieten los, kleuren verbleken. Vroeger leek de samenleving een tapijt met patronen die elkaar nog vasthielden; nu lijkt het eerder op losse lappen, bijeengehouden door wat overgebleven gewoonten. Verval sluipt niet in één keer naar binnen. Het komt via kleine scheurtjes: loze beloftes, slogans die hun betekenis verloren hebben, leiders die woorden stapelen zonder ze waar te maken. Ik herinner me de eerste klimaatconferenties: cijfers, jaren, doelen. Woorden die telkens verdampen, transitie, innovatie, duurzaamheid, vernieuwing; bliksemschichten zonder donder. Iedereen knikte ernstig, niemand veranderde wezenlijk iets. Soms denk ik dat we als mensheid de draad kwijt zijn, niet omdat we niet weten wat goed is, maar omdat we er geen emotie meer bij hebben. We begrijpen alles rationeel, maar voelen niets meer echt. Alles wordt gemeten, berekend, gewogen, zelfs empathie.

Is dit hoe het einde eruitziet: niet met een klap, maar door het langzaam wegvallen van wat ooit vanzelfsprekend was? Niet door rampen, maar door onverschilligheid? Want burgers, gewone mensen die het allemaal zien gebeuren, veranderen liever niets. Ze schuiven mee in het consumptieleven, kopen gerust nog iets wat ze niet nodig hebben, alsof bezit de leegte kan vullen.

Veel beloftes bleken luchtballonnen. Juist in de leegte vond ik al vroeg mijn eigen kompas: nabijheid, eenvoud, een leven zonder ballast. Niet als afwijzing van de wereld, maar als antwoord erop. Waar woorden vervlogen, zocht ik daden die beklijfden. Een hand op een schouder, een maaltijd gedeeld, een brief die iemand bewaart. Kleine dingen, onzichtbaar voor geschiedenisboeken, maar dat zijn juist de daden die blijven hangen. Er is iets rustigs in het besef dat de wereld altijd in cycli beweegt. Ook verval hoort daarbij. Ik bouw geen kathedralen, schrijf geen wetten. Wat ik nalaat zijn losse regels, zinnen die zomaar kunnen wegwaaien. De een loopt eraan voorbij, een ander raapt er eentje op en voelt even het gewicht ervan. Waarheid, zo heb ik geleerd, is geen monument. Het is een kamer waarin ieder afzonderlijk woont. Soms gaat een deur open, valt er licht naar binnen, zien we een schaduw bewegen. Dan glimlachen we, of storen ons eraan. Daarna sluit de deur weer, en blijft het stil.

Talent, roem en echtheid

In mijn hippietijd, terug liftend van Joegoslavië huiswaarts, ben ik voor een overnachting terecht gekomen in een commune rondom een rockband in Graz, Oostenrijk. Matrasjes op de grond, de geur van hasjiesj, wierook, koffie en sigaretten. Het leven is eenvoudig, vrij, een beetje chaotisch. 's Ochtends, met een aantal anderen nog in de slaapzak liggend, komt er een naakte jongeman binnen met een gitaar onder zijn arm. Hij sluit hem aan op een versterker en begint te spelen. Wat ik hoor, is indrukwekkend. De gitarist speelt niet zomaar, hij *is* de muziek. De noten vloeien vanzelf, zonder poging of ijdelheid. Iedereen luistert ademloos. Even denk ik: 'Deze jongen heeft het, die komt er wel.' Niet veel later hoor ik dat hij verward in een LSD trip is blijven hangen, en of hij ooit weer 'normaal' zou worden, is de vraag.

Zijn onmiskenbare talent is mij altijd bijgebleven. Maar een gave hebben is niet genoeg. We houden graag vast aan het romantische idee dat de besten vanzelf boven komen drijven, maar dat is een fabel. Roem vraagt iets heel anders dan talent. Wie bekend wil worden, moet vooral zichtbaar zijn. Ambitueus, strategisch, vasthoudend. Je moet de juiste mensen kennen, weten wanneer je moet knikken, glimlachen, meebuigen. Dat laatste is precies waar het voor velen ophoudt. Niet iedereen wil meedoen aan het toneelstuk van de zichtbaarheid.

Door de jaren heen heb ik wat kunstenaars ontmoet. Sommigen met een scherpste en diepte die je zelden tegenkomt. Hun werk was eerlijk, eigen, zonder opsmuk. Ze bleven onbekend. Niet omdat ze niet goed genoeg waren, maar omdat ze geen zin hadden in het gedoe eromheen: het netwerken, het behagen, het verkopen van zichzelf.

Zichtbaarheid is de nieuwe maatstaf geworden. Wie niet opvalt, lijkt niet te bestaan. Sociale media hebben dat versterkt: het gaat niet meer om wat je maakt, maar om hoeveel mensen het zien. We leven in een wereld waarin het oppervlakkige alles bepaalt, waar stilte verdacht is geworden.

Toch geloof ik in een ander soort succes. Dat van mensen die gewoon blijven doen wat ze moeten doen, zonder opsmuk, zonder marketing. Ze blijven trouw aan hun eigen toon, hun eigen ritme. Hun namen verdwijnen misschien, maar hun echtheid blijft. Die jongen in Graz is daar voor mij het symbool van gebleven. Hij had geen plan, geen ambitie, geen strategie. Alleen muziek. Misschien is dat, achteraf gezien genoeg.

Want wat blijft er eigenlijk over van roem, als de camera's uitgaan? Roem is betrekkelijk. Het zegt weinig over kwaliteit, veel over aanpassing. De wereld beloont de zichtbaren, niet de waarachtigen. Maar juist die waarachtigheid, het doen van wat echt van binnenuit komt, is het enige dat blijft resoneren. Soms, als ik muziek hoor die te glad of te berekend klinkt, denk ik weer aan die ochtend in Graz. Aan die jongen met zijn gitaar, naakt, onbevangen, vol klank. Hij werd nooit beroemd maar raakte iets wat niet te koop is.

Woorden zijn goedkoop

In de jaren zeventig dacht ik nog dat het beter zou worden. Er werd gepraat over vrijheid, solidariteit en een nieuwe wereld. Gaandeweg zag ik in dat het voor velen slechts een modegril was. Nog voor de rook van de idealen was opgetrokken, zaten mijn vroegere kompanen aan tafel bij de bedrijven waarvan ze ooit de ruiten ingooiden. Sommigen verschenen op televisie om spullen aan te prijzen die niemand nodig had. Anderen, nooit betrapt op sociale betrokkenheid, gingen de politiek in om 'het volk te dienen'. Jaren later waren ze in grijze muizen veranderd, hun kroost opvoedend tot consumenten. Ze pochten over hun baan, huis, auto. Sommigen vertelden zonder schaamte over goedkope seks in arme landen. Tegenwoordig klagen ze over hun niet geïndexeerde pensioenen. Natuurlijk waren er ook enkelen die trouw bleven aan hun idealen. Zij werden mijn vrienden: vaak einzelgängers, zoals ik, zonder veel binding. In de massa vielen ze nauwelijks op.

Vroeger had ik de kinderlijke fantasie dat de verraders van hun idealen alsnog zouden worden opgepakt.

Een groep van twintig bejaarde consumptiekinderen is gelokt. Ze denken mee te doen aan het tv-programma 'Hoe wild ben jij nog?', met als hoofdprijs dertig jaar lang maandelijks tienduizend euro. Voordat ze het goed en wel beseffen zijn ze ergens in Afrika gedropt in een dorp achter een droge rivierbedding; lemen hutten, een paar ezels, zwijgende kinderen: geen wifi, geen airco, geen keurige marktkraampjes. Alleen zon, droogte en het dagelijkse gevecht om water en eten.

Ze staan er nu verbijsterd met één koffer, honderd euro in de zak en een briefje: 'Over een jaar komen we jullie ophalen'. De eerste dag zijn ze nog vol zelfvertrouwen. Ze spreken de dorpingen toe in het Engels, doorspekt met managementjargon dat ze jarenlang hebben uitgestrooid: 'Samenwerking! Duurzame ontwikkeling! Gelijke kansen!' De bewoners knikken beleefd en keren terug naar hun activiteiten. Na twee dagen valt de façade uiteen. Sommigen sluiten zich op en klagen eindeloos. Anderen schrijven dagboeken. Een enkeling past zich aan: loopt mee naar de waterbron, bewerkt het land, helpt bouwen en probeert de taal te begrijpen. Het dorp kijkt toe. Wie werkt, wordt opgenomen. Wie blijft oreren, krijgt de raad elders zijn geluk te zoeken.

Sport

Er zijn thema's in het leven die aan je voorbijgaan. Sport is er voor mij zo één. Het hoorde gewoon niet bij mijn wereld. In het gezin waar ik opgroeide was het geen onderwerp. Niemand deed eraan of keek ernaar. Mijn broers en ik woonden vlakbij een voetbalclub, maar een wedstrijd hebben wij nooit bijgewoond. Je moest trouwens betalen om binnen te komen, en geld was schaars. We hadden onze eigen manier van bewegen; zwierven door de stad, van de ene wijk naar de andere, altijd onderweg. Dat was ons speelveld; klimmen, rennen, fietsen, zonder dat iemand het 'sport' noemde.

Gymnastiek op school was het enige gestructureerde dat in de buurt kwam. Ik deed mee, maar zonder enthousiasme. Bij het zaalvoetbal was ik een keertje als keeper in het doel gezet, maar ik had geen enkele moeite gedaan de ballen tegen te houden. Snel hadden mijn klasgenoten door dat ik beter buiten het veld stond. Touwklimmen kon ik wel als de beste; binnen de kortst mogelijke tijd hing ik tegen het plafond!

Op de middelbare school waren op donderdag de bewegingslessen de eerste twee uur ingeroosterd. Na een paar keer kwam ik niet eens meer opdaven, onttrok mij eraan. De leraar zei er niks van. Een zesje stond er altijd wel op het rapport. Er was één uitzondering: volleybal. Dat vond ik leuk, misschien omdat het meer over gevoel ging dan over kracht. Ik had een eigenaardige opslag, een rare zwaai die ik mezelf had aangeleerd. De bal vloog rakelings over het net, was door de tegenpartij nauwelijks te keren. Dankzij dat trucje was ik gevraagd bij een volleybalclub met dertigers. We speelden competitie, en door mij wonnen we regelmatig. Dat gaf een kort gevoel van trots, maar sportief fanatisme werd het nooit.

In mijn studententijd begon ik met vechtsporten. In eerste instantie niet uit passie, maar uit noodzaak. Ik was er inmiddels achter dat ik gay was, en dat betekende dat je vaak gezien werd als een makkelijke prooi. Ik wilde geen slachtoffer zijn, dus besloot ik mezelf te leren verdedigen. Door de tijd heen heb ik allerlei stijlen beoefend; van karate, Chinese kungfu, kenpo, tot streetfighting, en brouwde er mijn eigen repertoire mee. Het geeft me een gevoel van controle, een soort rust. Niet omdat ik graag vecht, maar omdat ik weet dat ik het kan als het moet. De kunde heb ik helaas een keer in de praktijk moeten brengen.

Elke woensdagavond keek ik op de televisie, met destijds slechts één kanaal, graag naar toneelstukken of films. In het voorjaar echter week het voor voetbalwedstrijden, met als inzet de een of andere cup. Die vervanging voelde als een persoonlijke teleurstelling. Die hele cultuur eromheen: het fanatisme, het geschreeuw, het wij-zij-denken, het nationale gedweep, de massa die zich even één voelt... het liet me koud, en voedde mijn aversie tegen topsport.

Eind 20e, begin 21e eeuw volgde ik regelmatig de Tour de France. Eenmaal tot de ontdekking gekomen dat het publiek bedrogen werd door lieden die wonnen door doping te gebruiken, verloor ik grotendeels de interesse erin. Ik zit liever trouwens zelf op mijn toerfiets.

Ik beweeg op mijn manier; wandelen, fietsen, een beetje rekken en strekken, kungfu. Geen publiek, geen strijd, geen cijfers. Gewoon bewegen om te voelen dat je leeft, niet om te winnen. Dat is uiteindelijk mijn verhouding tot sport: ik hoef niet te presteren, alleen te bestaan.

Verantwoordelijkheid

Er is een bekend experiment van Stanley Milgram. De proefpersonen kregen de opdracht iemand, zogenaamd aanwezig in een andere ruimte, elektrische schokken toe te dienen wanneer die fouten maakte. Een man in een witte jas zei: 'U moet doorgaan.' De meeste bleven ook doorgaan ofschoon ze door een luidspreker hoorden dat het slachtoffer het (zogenaamd) uitschreeuwde van de pijn. Als ze uiteindelijk geconfronteerd worden met de (valse) boodschap dat de persoon door hun toedoen is overleden, is de mantra: 'Maar u heeft gezegd door te gaan.' Ze gehoorzaamden omdat iemand met gezag het zei. Dat experiment liet zien hoe gemakkelijk mensen hun eigen morele kompas uitschakelen zodra ze zich kunnen verschuilen achter regels, bevelen of hiërarchie. Het waren niet Hitler of Himmler die de Joden, gehandicapten en homo's vermoordden maar de uitvoerders: kantoormensen, spoorwegbeambten, kampbewakers. Ze deden 'gewoon hun werk', keken omhoog in plaats van om zich heen. Het kwaad in bureaucratische vorm: zonder haat, zonder nadenken, gewoon gehoorzaamheid. Zo'n iemand vertelde na de oorlog dat alles in zijn dromen wat zwart behoorde te zijn wit bleek, en omgekeerd...

De geschetste mentaliteit zie je overal terug. Ik had schade door lekkage doordat de nieuw geïnstalleerde cv-ketel verkeerd was aangesloten. Ik belde het installatiebedrijf. De vrouw aan de telefoon zei onmiddellijk: 'Dat is voor uw eigen rekening, meneer.' Geen vraag, geen belangstelling, geen menselijkheid. Ze zit daar om kosten zoveel mogelijk af te weren, niet om mensen te helpen. Want als ze iets teveel toezegt, krijgt ze gedonder met haar chef. Die chef is weer bang voor zijn baas. Verscholen wordt er achter een scherm, een procedure of een collega die er 'niet is vandaag'. Niemand lijkt nog zelf te (mogen) beslissen. Zo rolt angst naar beneden en verdwijnt onderweg de verantwoordelijkheid bij instanties, loketten, bedrijven: De menselijke maat verdwijnt en het kudde-dier regeert.

Ik herinner me iets vergelijkbaars van vroeger, op de HBS. We hadden een leraar die niet helemaal spoorde. Op een dag zei hij dat, als hij een proefwerk aankondigde en de datum zou toevallig in het weekend vallen, iedereen het cijfer nul zou krijgen.

Een medeleerling, die zichzelf als leider zag, riep meteen: ‘Dat pikken we niet!’ en liep de klas uit met in zijn kielzog de hele groep. Ik bleef zitten. De leraar keek me aan: ‘Moet je ook niet weg?’ vroeg hij. Ik antwoordde: ‘De directeur zal toch wel gaan vragen waarom ineens iedereen een nul heeft?’ Hij snoof: ‘Haal ze maar terug.’ ‘Dat is niet mijn taak. Ik ben leerling, geen conciërge.’ zei ik. Mijnheer ontplofte, moest er zelf achteraan. Even later kwamen de kuddedieren weer binnen. Ze waren meegelopen, niet uit overtuiging, maar omdat één iemand het voortouw had genomen. Ze keken mij besmuikt aan.

Meelopen voelt veilig. Net als in het Milgram-experiment, net als bij talloze mensen, die liever gehoorzamen dan nadenken. Een kudde is comfortabel. Je hoeft niet te denken, niet te kiezen, niet te riskeren. Maar elke keer dat iemand zwijgt, meeloopt of wegstijgt, verliest de mens iets van zijn waardigheid. Dat is het echte gevaar: niet het kwaad zelf, maar het gemak waarmee gewone mensen eraan meewerken.

Aan het eind van de schooltijd, met mijn einddiploma op zak door de gang op weg naar mijn brommer lopend, verspert de genoemde docent mij de weg, sist: ‘Als ik jou op straat tegenkom sla ik je helemaal in elkaar.’

Van ponskaarten tot Ubuntu

In mijn studententijd kwam ik voor het eerst in aanraking met computers. De universiteit had een aparte ruimte ervoor; koud als een koelcel. Overal stonden zware kasten met knipperende lampjes. Het had iets geheimzinnigs: techniek die meer wist dan wij zelf die daar stonden. Om ze iets te laten doen, moesten we ponskaarten maken: kartonnen stroken vol gaatjes die door een machine werd gelezen en verwerkt. Daarna kwam er een uitdraai met cijfers en codes waar ik toen eerlijk gezegd weinig van begreep.

Niet lang daarna raakte ik als werkstudent via een uitzendbureau betrokken bij een project voor het opzetten van een geautomatiseerd onderling betalingssysteem voor banken. Door dat baantje begon het te dagen dat we aan het begin stonden van een nieuw tijdperk, al vermoedden weinigen, ook ik niet, hoe ingrijpend het zou worden. Een paar jaar later kocht ik tweedehands een Commodore-computer. Op dat apparaat schreef ik mijn boek over lucide dromen. Vervolgens kwam het besturingssysteem DOS; een zwart scherm waarop je zelf commando's moest intikken. Alles ging moeizaam en omslachtig. Vervolgens kwam het gebruikersvriendelijker Windows.

Ik bleek handig met computers, stelde systemen in voor anderen, maakte van drie kapotte machines één werkende, en ik wist bij problemen altijd wel een oplossing te vinden. Windows gebruik ik tegenwoordig slechts voor enkele programma's en spelletjes, maar om gevrijwaard te zijn van virussen, hacks en dergelijke is deze wel losgekoppeld van het internet. Om te surfen en te downloaden gebruik ik het besturingssysteem Ubuntu, met de Torbrowser als standaard, zodat ik praktisch niet te traceren ben.

In het begin was het internet een vrijplaats: nieuwsgierige mensen, ideeën, experimenten. Tot de commercie het overnam en het veranderde in een marktplaats van aandacht. Ik zit niet op Facebook, Instagram, TikTok of welk sociaal platform dan ook. De behoefte om onbekenden te volgen of mezelf te tonen ontbreekt volledig. Mijn eigen website is de enige plek waar ik zichtbaar ben. Daar zul je weinig persoonlijke data aantreffen. Wat ik wil delen staat in woorden, niet in beelden.

De computer heeft mijn leven op twee manieren veranderd. Enerzijds bracht hij vrijheid. Ik kon schrijven, ordenen, archiveren en communiceren zonder afhankelijk te zijn van uitgevers of tussenpersonen. Het gaf me controle over mijn werk, mijn teksten, mijn ritme.

Er is ook een keerzijde: vervreemding. De wereld verschoof van echt contact naar schermcontact. Mensen begonnen meer te praten via apparaten dan met elkaar. Stilte werd iets verdachts. Even niets doen, nadenken, wachten, het lijkt bijna ongepast. De computer (of smartphone tegenwoordig) ooit bedoeld om tijd te besparen, slokt die nu op.

Wat me het meest opvalt, is het verlies van concentratie. De mens lijkt zijn eigen aandacht te hebben uitbesteed. Alles moet sneller, korter, oppervlakkiger. Wie te lang stilstaat, wordt ingehaald, niet door inzicht, maar door algoritmen. Waar vroeger het denken langzaam rijpte, flitst het nu voorbij in meningen en fragmenten. Ik zie hoe mensen verslaafd raken aan prikkels, meldingen, reacties. Hoe ze niet meer kunnen zijn zonder gezien te worden. Alsof hun bestaan pas telt als het digitaal wordt bevestigd. De computer is daarmee niet langer een hulpmiddel, maar een spiegel van leegte. Ik heb altijd geprobeerd die grens te bewaken. Voor mij blijft de computer gereedschap, een werktuig dat doet wat ik wil, zwijgt als ik dat verkies. Ik bepaal wanneer hij aanstaat. En wanneer niet.

Af en toe denk ik terug aan de tijd vóór de computer. De rust van toen had een eigen ritme. Brieven werden met de hand geschreven, gesprekken vonden plaats aan tafel, niet via schermen. Kennis moest je zoeken, in boeken, bibliotheken, of bij iemand die het wist. Er was stilte tussen de dingen, en juist die stilte gaf ruimte om te denken. Om iets te laten bezinken voordat het werd uitgesproken. Die wereld was trager, maar helderder. Een gedachte kreeg tijd om te ontstaan, een gevoel om te rijpen. Tegenwoordig lijkt alles gelijktijdig te moeten gebeuren: kijken, reageren, produceren. De stilte is vervangen door ruis. Daarom houd ik mijn systemen eenvoudig. Geen meldingen, geen afleiding, geen constante verbinding. Een computer die doet wat hij moet doen, en verder niets. De rest laat ik aan mezelf over, aan het denken, het kijken, het ervaren zonder tussenkomst van techniek.

Ik heb dus de hele reis van ponskaarten tot algoritmen meegemaakt. Wat begon als nieuwsgierigheid naar een nieuwe techniek, werd een spiegel van onze tijd. De computer maakte de mens sneller, maar niet dieper. Efficiënter, maar niet wijzer. Terwijl de wereld zich steeds verder digitaal vastdraait, zoek ik juist naar stilte, de ruimte waarin nog iets kan ontstaan wat niet door een machine is bedacht. De computer is een nuttige dienaar, maar een slechte meester. De stilte, hoe ouder ik word, is de enige technologie die echt werkt.

Tussen arm en rijk

De eerste keer dat ik het noorden van Marokko bezocht is bijna veertig jaar geleden. Ik kwam terecht op het platteland, hoog in de bergen. De lucht was er droog, de aarde dor. In de vallei was een waterput door Unicef geslagen. Vrouwen knielden bij de waterbron, wasten kleren met zeep die naar as rook. Ezels droegen grote plastic tonnen met water, kinderen renden er op blote voeten achteraan. Alles was eenvoudig, maar niets leeg. 's Avonds, als de zon achter de heuvels zakte, werd het karige maal genuttigd. Mensen die bijna niets bezaten, deelden wat ze hadden. Niet uit plicht, maar uit vanzelfsprekendheid. Het leven werd niet uitgelegd, maar met de dag geleefd met wat er voorhanden was, zonder de illusie van maakbaarheid. Daar, in dat ruwe stoffige landschap, was het leven nog onopgesmukt; hard maar eerlijk. Ik zag mensen die niets of weinig bezaten, maar in hun ogen gloeide iets wat wij hier verloren hebben; noodzaak, warmte, trots; ik herkende de elementen uit mijn jeugd, voordat de welvaartsmaatschappij haar intrede deed. Ik herinner mij de oude visser, mager als een lat, die mij in het kuststadje Nador uitnodigde in zijn bootje te stappen en met hem, vrouw en kind de zee op te gaan. Het aanbod had ik afgeslagen, maar om de wetten van de gastvrijheid niet te schenden was ik wel eventjes erin gestapt, had een stuk van het aangeboden brood genomen. Ik had hen echter niet willen beroven van het weinige voedsel, en het daarbij gelaten.

Terug in Nederland voelde het alsof ik een onzichtbare grens overgestoken was; niet van land, maar van werkelijkheid. Ik zag het contrast. Daar armoede met waardigheid, hier overvloed met leegte. In het Rif dragen mensen hun leven, hoe zwaar het ook is. Men kent er stilte maar zelden eenzaamheid. In Nederland is het omgekeerd: we zijn nooit stil, maar voortdurend alleen. Het leven lijkt óns te dragen, en te bezwijken onder zijn lichtheid. Ik begon te beseffen dat we hier die ruwe eenvoud missen. Dat we hier, tussen de volle schappen in de winkels, iets kwijt zijn geraakt: de vanzelfsprekendheid van bestaan. Elk probleem krijgt een label, elk gevoel een traject. Alsof we niet meer weten dat pijn ook gewoon bij leven hoort; de schone straten, de volle agenda's, de mensen die haast hebben zonder te weten waarom. Alles is geregeld, verzekerd, voorzien. Het maakte me stiller. Wantrouwiger tegenover gemak, tegenover klagen, tegenover onze eindeloze drang om alles te duiden. Ik begon eenvoud niet langer te zien als gebrek, maar als kracht. Sindsdien weet ik dat echte armoede niet in lege magen zit.

De beste?

Weer een lijstje: de tien beste. De tien meest bekeken. De tien invloedrijkst. Ik scroll er vluchtig doorheen, dezelfde namen, dezelfde gezichten. ‘Beste’ is een woord dat niets zegt. ‘Beste’ volgens wie? Volgens de redacteur die gratis tickets of demo’s krijgt toegestuurd, of volgens de algoritmes die vooral meten wie het hardst roept? Lijstjes doen alsof de smaak van de meerderheid de maat der dingen is. Ze geven een illusie van houvast. De mens houdt van rangorde, van overzicht, van winnaars. Dat is oud als de mensheid zelf. Maar vroeger was een rangorde nog een meningsuiting; nu is het een verdienmodel. De lijst is niet bedoeld om schoonheid te vieren, maar om aandacht te verkopen. Wie bovenaan staat, krijgt zichtbaarheid en zichtbaarheid is de nieuwe valuta. Wie er niet in voorkomt, lijkt niet te bestaan. De lijstjes drukken die logica uit: wie niet meedoet aan de competitie, telt niet mee. Maar kunst komt niet voort uit competitie. Ze ontstaat uit noodzaak, uit iets dat gezegd of getoond moet worden. Niet om punten te scoren, maar om waarachtigheid te raken. Juist dat maakt haar zeldzaam. De meeste mensen zoeken bevestiging; kunstenaars zoeken betekenis. Dat verschil verdwijnt als alles wordt gerangschikt naar zichtbaarheid.

Voor mij ligt de schoonheid juist in wat níet genoemd wordt. In een Japanse Boys Love-film, zoals de Takumi-kun-serie, waar tederheid iets vanzelfsprekends heeft, niet iets dat schreeuwerig bevochten moet worden. In een stille scène waarin twee jongens in de regen onder een paraplu lopen, wordt meer gezegd dan in honderd westerse liefdesverklaringen. Zulke films kom je zelden tegen. Ze bestaan, maar niet in de wereld van Netflix, Videoland of Pathé.

Er zijn films uit veel landen die onze beeldschermen bijna nooit halen. Vaak producties gemaakt met meer hart dan budget. Films waarin stilte mag bestaan, waarin ongemak niet wordt gladgestreken. Daar, waar de grote platforms het tempo opvoeren, zijn deze makers gericht op wat tussen woorden ligt. Je moet ze zoeken, alsof je op jacht bent naar verboden fruit. De wereld is groter dan de top-10 van de krant. De echte ontdekkingen staan zelden bovenaan. Je moet alleen zelf de moeite nemen, kijken, luisteren, verdwalen. Soms vind je iets wat je niet begrijpt, maar dat je wel raakt. Iets zonder filter, zonder marketing, zonder categorie.

Vroeger vond ik dat soort parels nog op Torrent sites. Nu zijn die plekken bijna allemaal verdwenen, opgeslokt door wetten. Wat overblijft is het *Internet Archive* en *Emule*, een filessharing programma uit een ander internettijdperk; traag, rommelig, maar soms vind ik het gewenste bestand en begint schoonheid opnieuw.

Buiten de tijd

Sommige mensen leven midden in hun tijd, anderen er net buiten. Ze zien wat er gebeurt, maar blijven er niet in hangen. Ze kijken, luisteren, registreren en bewaren iets wat de meesten onderweg verliezen: afstand. Ik hoor tot die tweede soort. Pas op latere leeftijd dringt tot mij door hoe vanzelf die afstand is gegroeid. Niet uit verzet, niet uit hoogmoed, maar omdat ik de toon van mijn tijd nooit heb herkend als de mijne. Waar anderen meegingen in de waan van de dag, bleef ik op afstand. Ik keek niet naar de begrafenis van koningin Wilhelmina, ook niet naar die van André Hazes, en ik stond niet langs de kant van de weg toen de paus mijn woonplaats bezocht. De grote gebeurtenissen waar ‘iedereen’ bij leek te zijn, gingen ongemerkt aan mij voorbij. Af en toe hoor of lees ik over een zanger van een band, een acteur uit een populaire serie. Namen waar ik niets bij voel. Ik heb ze nooit beluisterd, nooit gevolgd. Al die middle of the road-programma’s, dat eindeloze gedruis van de dag, het ging langs me heen. Terugkijkend zie ik dus een leven aan de rand van de massa. Niet wereldvreemd, maar vrij. Niet meegesleept door wat ‘men’ mooi of belangrijk vond. Ik heb iets bewaard: mijn eigen maat, mijn eigen stilte.

Met de Nederlandse cultuur heb ik sowieso weinig op gehad: Schaatsen was aan mij niet besteed, voetbal ook niet, bier vond ik pis, en de zangers van ‘Ik hou van jou, blijf mij trouw’ riepen bij mij enkel een gevoel van afkeer op. De meeste films waren beneden Amsterdams peil; vlak, voorspelbaar, zonder ziel. De televisie was ook nooit mijn beste kameraad. Zeker, er waren uitzonderingen: Koot & De Bie, mensen met taalgevoel, ironie en observatievermogen. Zij maakten de tijd zichtbaar en doorpriekten haar gewichtigheid. Het waren oases in een uitdrogend landschap. De televisie werd een spiegel van de tijdgeest: luid, zelfvoldaan, oppervlakkig. Bekende gezichten, grote woorden, lege zinnen. ‘Bekende’ Nederlanders die elkaar prijzen, talkshows vol deskundigen die waarheden verkondigen die iedereen al weet; zinloos lawaai. Ik kijk nauwelijks nog. Als ik het apparaat nog eens op een kanaal aanzet, dan is het voor WDR, TV5, Arte of BBC first: zenders waar nog iets overblijft van rust en nieuwsgierigheid; vaker is het slechts de monitor voor mijn dvd/usb-speler.

Dat is het verschil tussen mij en mijn tijd: waar de meeste mensen gevoed willen worden met prikkels, zoek ik stilte. Waar zij willen meedoen, zoek ik betekenis. Waar zij zich spiegelen aan het scherm, kijk ik liever naar wat buiten beeld blijft.

Toen mijn generatie in de jaren zestig de straat op ging, bleef ik op afstand. Ik zag hoe de roep om vrijheid veranderde in groepsdwang van een ander soort. Iedereen wilde anders zijn, maar wel op dezelfde manier. Ik koos liever mijn eigen omweg. Geen partijlid, geen stroming, geen mode. De vrijheid die ik zocht zat niet in schreeuwen, maar in zwijgen. Terwijl anderen zich vastklampten aan carrières, gezinnen, verenigingen, bleef ik een randfiguur in mijn eigen tijd. Niet uit bitterheid, maar omdat het me zo paste. Het is niet dat ik overal buiten bleef staan. Zo was ik onderzoeker, docent management bij een Hbo-opleiding, opereerde als onafhankelijk sociaal raadsman, counselor, trainer. Nam ook een paar Marokkaanse tieners onder mijn hoede, schreef en schrijf boeken. Door mijn interesse in lucide dromen werd ik internationaal gebombardeerd tot specialist op dit gebied.

Ik denk niet dat ik iets heb verloren door zo te leven. De tijd waarin ik leefde is aan mij voorbijgegaan, maar ik ben er nog. In dat buiten de tijd vallen, ligt een vorm van vrijheid. Als ik terugkijk, zie ik dat die afstand niet opeens is ontstaan. Ze zat er al vroeg in, bijna ongemerkt. Ik was geen kind dat graag meedeed met drukte. Terwijl anderen renden en lachten, keek ik liever toe. Niet verlegen, maar wantrouwig tegenover de leegte achter het lawaai. Op school was het niet anders. De klas, de leerkrachten, de rollen; het was een toneelstuk dat ik van buiten kende. Ik deed mee, maar voelde me toeschouwer. Thuis las ik, alles wat woorden had, maar niet schreeuwde; werelden waarin mensen nadachten voordat ze spraken. De radio klonk als achtergrondruis. Nieuwslezers, liedjes, meningen; het vulde de kamer zonder iets te zeggen. Pas later begreep ik dat de meeste mensen luisteren om bevestigd te worden, niet om te begrijpen.

De wereld liet ik dus gaan, aan mij voorbij trekken met haar muziek, slogans, en helden. De afstand groeide niet als een muur, maar als een landschap: stil, open, helder. Een plek waar ik kon kijken zonder meegesleept te worden. Een plek waar de tijd iets trager liep, maar terwijl de tijd vorderde veranderde er minder dan ik gedacht had. Ik observeerde. De mensen om mij heen leken druk met het leven, maar ik zag vooral herhaling. Wat men 'persoonlijkheid' noemt, is vaak gewoon imitatie met eigen accent; meer stemverheffing dan inhoud. Idealen werden meningen, meningen werden slogans. Wie zweeg telde niet mee. De afstand gaf mij zicht op wat blijft wanneer het lawaai voorbij is. Ik vond mijn draai in dingen zoals anderen helpen, een boek, film, een wandeling, het afzien op de tourfiets om na vele kilometers thuis te geraken.

Valse profeten

Er is iets in de mens dat hem laat verlangen naar leiding. Zodra iemand met vaste stem zegt: 'Ik weet de weg', lijkt er even rust te komen. De twijfel mag opzij, de angst voor de leegte wordt getemd. Niets lijkt moeilijker dan leven zonder zekerheid, zonder iemand die zegt wat de zin is, of waar het naartoe gaat.

Ik heb ze in mijn leven vaak voorbij zien komen, die zelfverklaarde wijzen. Ze hadden allemaal dezelfde blik: een mengsel van mildheid en superioriteit. Alsof zij iets wisten wat wij, gewone stervelingen, nog niet konden bevatten. In mijn jeugd was er Lou de Palingboer. Een eenvoudige man, die zichzelf onsterfelijk noemde. Hij sprak over liefde, verlossing en eeuwig leven, verzamelde een kring volgelingen om zich heen, vooral vrouwen, die hem zagen als een licht in hun bestaan. Totdat de onsterfelijke toch sterfelijk bleek te zijn. Wat overbleef bij de aanhangers was verwarring en schaamte.

Tijdens mijn studietijd kwam de Transcendente Meditatie beweging op. In Amsterdam stond een groot gebouw vol wierook, zachte klanken en glimlachende volgelingen. De goeroe zat op een troon en sprak over eenvoud, een Rolex dragend. Ik vroeg of ik hem iets mocht vragen. Dat mocht. Ik liep naar voren, vroeg hem de arm te strekken, maakte het horloge los en zei: 'U zegt dat materie u niets doet, dan mag ik dit toch hebben?' Even dacht ik dat hij zou lachen. Dat hij het zou begrijpen. Ik werd de zaal uitgezet. Verdragen heiligen geen spiegel?

Een tijd later stond een vriend, die ik al geruime tijd niet gezien had, in oranje gewaad op de stoep: Bhagwan volgeling. Zijn ogen straalden een rust uit, eentje die voortkomt uit overgave, niet uit inzicht. Alles aan hem was veranderd: zijn toon, zijn blik, zelfs zijn woorden. Iedereen in dat oranje leek elkaar te kopiëren. Het was alsof ze hun persoonlijkheid hadden opgegeven om bij een groter geheel te horen. Achter dat geheel bleek, zoals zo vaak, machtsmisbruik te schuilen.

De boeken van Carlos Castaneda over de sjamaan Don Juan trokken me aan door hun mystiek. Ze spraken over bewustzijn, vrijheid, het zien van de wereld zoals ze echt is. Ik las ze met belangstelling maar al gaandeweg bleek dat het verzinsels waren.

Ook Castaneda eindigde als goeroe van een sekte. Het patroon herhaalt zich telkens: De ‘profeet’ biedt zekerheid in ruil voor overgave. De volgeling geeft twijfel op in ruil voor rust. Vroeg of laat duiken macht, geld of seks op.

Toch zijn de profeten niet het eigenlijke probleem. Ze bestaan omdat mensen ze *willen*. Omdat het comfortabeler is om geleid te worden dan om alleen te staan in het niet-weten. In bredere zin is dat zelfde mechanisme bij de grote religies. Het is de collectieve versie van de sekte: een poging om angst te bedekken met geloof. Alles is er beter georganiseerd, maar de basis is gelijk. De mens verdraagt zijn sterfelijkheid slecht. Er worden verhalen verkondigd over een hemel, paradijs, reïncarnatie, over een ‘later’ dat het ‘nu’ draaglijker maakt. Ik zeg niet dat het allemaal bedrog is. Misschien heeft iemand ergens echt iets gezien dat groter is dan wij. Ik heb echter geleerd dat de behoefte aan zekerheid vaak sterker is dan de waarheid zelf. Zodra iemand zegt: ‘Ik weet het’, zouden we juist moeten vragen: ‘Weet u het wel zeker?’ Overigens heb ik niet de behoefte mijn geloof op te dringen aan anderen, en waar derden de hunne belijden laat ik hen in hun waarde, doch beoordeel hen niet op wat ze zeggen te zijn, maar in het dagelijks leven daadwerkelijk doen.

In het boek ‘Siddharta’ van Hermann Hesse volgt het hoofdpersonage leraren, wijzen, heiligen, totdat deze beseft dat geen van hen hem kan geven wat hij zoekt. Inzicht is niet overdraagbaar. Je kunt het niet leren, niet erven, niet ontvangen. Je moet het zelf ervaren. Ieder mens moet zijn eigen waarheid vinden, en die is altijd persoonlijk, nooit te kopiëren.

Dat is volgens mij de kern: leren leven zonder profeet. Zonder meester, zonder heilig boek dat alles verklaart. Gewoon zelf lopen, stap voor stap, met je eigen twijfel, je eigen fouten, je eigen kleine stuk waarheid. De valse profeten verdwijnen nooit. Er zal altijd iemand zijn die zegt: ‘Volg mij, ik weet de weg.’ Wie zijn eigen pad durft te lopen, heeft geen leider nodig.

Wit brood

Als jochie van elf, twaalf hielp ik op zaterdagen en in de schoolvakanties de man die met de kar van de broodfabriek langs de deuren ging. Ik belde bij de klanten aan, vroeg wat er nodig was, gaf het door, en hij haalde de bestelling uit het rek en bezorgde het. Soms werd er meteen afgerekend, soms ging het bedrag in een schriftje. Aan het eind van de week presenteerde hij dan de totaalrekening. Alles ging in goed vertrouwen.

Op een dag had hij iets nieuws. Wit gesneden brood, verpakt in papier met vrolijke tekeningen erop. ‘Amerikaans,’ zei hij. Ik moest het de klanten aanprijzen, vertellen dat het heerlijk was, al kostte het tien cent meer dan het gewone brood. Ik vroeg hem: ‘Is het lekker?’ Hij grijnsde: ‘Rotzooi. Witte troep. Maar we krijgen commissie.’ Hij beloofde mij een deel van de winst in de vormen van brood, cakes en taarten. Het thuisfront begon op mijn bijverdienste te rekenen.

Ik had overigens al vroeg geleerd wat verkopen is. Mijn broers en ik leurdens soms aan deuren en vroegen voor eigen gewin om oude kranten, die wij verkochten aan een papiergroothandel. We ontdekten dat mensen geneigd waren meer te geven wanneer wij logen dat het voor het Leger des Heils was.

Het is een toneelstuk waar bijna iedereen wel eens aan meedoet. De één uit noodzaak, de ander uit gemak. De verpakking en het praatje deden hun werk. Binnen enkele weken wilden behoorlijk wat klanten alleen nog dat witte brood. Alsof men bang was iets te missen, terwijl het bruine alternatief voedzamer, goedkoper en beter was. Ik begreep dat sommige mensen niet zozeer kwaliteit zoeken, maar bevestiging, liefst verpakt in iets glanzend.

Enkele jaren later op de middelbare school liet een leraar twee flesjes zien met een middeltje tegen verkoudheid. Het ene had een sierlijk etiket, het andere was een eenvoudig bruin apothekersflesje met een handgeschreven label. ‘De inhoud is precies hetzelfde,’ zei hij. ‘Dit mooie flesje kost vijf keer zoveel als dat van de farmacie. Mensen willen bedonderd worden.’ Ik moest terugdenken aan dat witbrood.

Vandaag de dag is reclame alom aanwezig, de aanprijzingen professioneler en geraffineerder.... Een man rijdt in een blinkende SUV over een bergweg, terwijl een stem zegt: ‘Voor wie zijn eigen weg kiest.’ Die route is juist door marketing bedacht. Het zijn geen mededelingen, maar verleidingen. Voor je het weet denk je dat geluk in een auto, flesje, doosje of een abonnement zit.

De kracht van reclame is niet dat ze iets verkoopt, maar dat ze onvrede kweekt. Ze fluistert: ‘Wat je hebt, is niet genoeg.’ Zo blijft de karavaan draaien.

De schrijver Jan Willem van de Wetering schreef ooit dat hij de potten en pannen van zijn oma gebruikte. Dat begrijp ik. In mijn keuken is het niet anders. Het meeste komt van mijn overleden moeder of uit de kringloop. Ze zijn niet mooi, maar doen wat ze moeten doen. Koffie zet ik handmatig, met filter en gekookte melk. Soms drink ik een cappuccino in een koffiebar. Dan blijft het tenminste nog iets bijzonders.

In mijn jeugd wilde men brood om van te leven. Nu wil men gezien worden met het juiste *brood*. Ik hou het liever bij het bruine van vroeger: stevig, eerlijk, zonder opsmuk. Brood dat niet doet alsof het meer is dan het is.

Verlies

‘Wees toch niet zo bang om mensen te verliezen,’ zei een vriend eens tegen mij. We zagen elkaar geregeld, wandelden, praatten, gingen samen uit. Tot hij op een dag aankondigde dat hij naar een andere stad verhuisde om er te gaan studeren. Hij vertrok zonder zijn nieuwe adres achter te laten en heeft mij nooit meer opgezocht. Hij kon niet weten dat ik dat al kende: dat verdwijnen. Al vanaf mijn jeugd was het een vertrouwd patroon. Na de zomervakantie was het vriendje uit de tweede klas van de lagere school verdwenen; geen uitleg, geen afscheid. Een ander kameraadje, met wie ik een volkstuintje had - de hark en schoffel aan het fietsframe gebonden - was opeens niet meer. Toen ik hem op een dag, zoals gewoonlijk, thuis wilde ophalen, kwam zijn moeder naar de voordeur. Deze zei slechts dat mijn kameraadje er niet was, ook niet meer naar school kwam. Hem heb ik nooit meer gezien.

Van vaders kant heb ik de helft van de familie nooit gekend. Moeder hield ze buiten de deur. Opa’s en een oma verdwenen stillematen alsof ze opgelost waren in de tijd. Toen mijn vader plotseling overleed, ik was net dertien, werd dat verdwijnen iets vanzelfsprekends. Het hoorde bij het leven. De juwelier bij wie ik mijn horloge telkens liet maken, een man bij wie ik graag kwam, ook als het uurwerk niet stuk was, verdween ook plotseling uit beeld. In de krant las ik dat hij in de tuin achter zijn zaak bij een inbraakpoging iemand had doodgeschoten. De zaak en zijn bovenwoning blijken gesloten.

Zo is het sindsdien gebleven. Mensen kwamen, raakten verweven met mijn dagen, en verdwenen weer. Soms met een reden, vaker zonder. Geen bericht, geen uitleg, gewoon weg. Van velen ontdekte ik pas later dat ze al begraven of gecremeerd waren, en moest ik zelf uitzoeken wat er was gebeurd. Opmerkelijk is dat van vrienden en goede kennissen geen de vijfenzestigjarige leeftijd bereikten, twee hebben zelf een eind aan hun leven gemaakt.

Het klinkt hard, maar al vroeg ben ik eraan gewend geraakt dat iemand er vandaag nog is en morgen niet. Ik registreer het verlies mentaal en emotioneel, maar de houding is uiteindelijk: het is zoals het is. Ik merk dat ik sneller dan anderen het gemis achter mij laat. Maar af en toe spookt het toch door mijn hoofd: ‘Wat zou er gebeurd zijn met...?’

Ik wil echter niet blijven hangen aan wat verdwenen is: niet vasthouden, rustig blijven staan, terwijl het leven om mij heen verder schuift. In die stilte tussen komen en gaan ligt een soort echtheid die niet in woorden te vatten is. Het gaat niet om het missen, maar om het bewust aanwezig zijn, terwijl alles verandert.

De vriendenlijst

‘Recapituleren’ - een woord dat ik leerde uit een boek van Carlos Castaneda - betekent dat je iets of iemand voor de geest haalt, en alle kenmerken ervan noteert om zaken scherp te krijgen. Ik vond het een nuttig concept. In lucide dromen kon ik situaties en personen terughalen, hun wezen, hun intenties, hun woorden en daden observeren. Het lag niet mijn bedoeling jan en alleman met terugwerkende kracht te analyseren. Ik besloot mij te richten op kompanen uit mijn studietijd, waarvan ik er met slechts drie in contact was blijven staan. Mijn innerlijk kompas was de meetlat die er naast gelegd werd:

Was er gedaan wat beloofd werd? Was er balans in het geven en nemen geweest? Waren mijn grenzen gerespecteerd, inclusief mijn ‘neen’? Hoe had ik mij gevoeld na het contact? Was er echte interesse in mij geweest; sprake van oprechtheid, transparantie?

Bij elke naam noteerde ik wat de tijd en de dromen hadden onthuld: Die ene ‘vriend’: altijd druk, behalve als hij iets nodig had. De ander praatte uren achter elkaar, maar vroeg nooit naar mij. Sommigen gaven steun, maar braken beloftes zodra het te lastig werd. Er bleven slechts twee namen over die ik als positief beoordeelde. Het contact met hen was verwaterd, maar hun echtheid bleef helder in mijn herinnering. Ik besepte dat ik enkele waardevolle mensen onvoldoende aandacht had gegeven, waardoor zij uit beeld waren verdwenen.

De lijst was kort, maar zuiver. Geen bitterheid, alleen helderheid. Alsof ik de ramen nog eens had gewassen: het uitzicht was niet vrolijker geworden, maar wel scherper. In die helderheid ligt een andere rijkdom. Niet alles is zichtbaar, niet alles blijft bestaan in de wereld van lawaai en drukte. Wie stil staat, wie observeert, wie rekenschap aflegt van wat echt belangrijk is, ontdekt wat waardevol blijft: aandacht, oprechtheid, de kwaliteit van menselijke aanwezigheid. Ik had het project afgesloten met de gedachte die altijd bij me is gebleven: ‘Ik verdien betere mensen om me heen dan misbruikers. Liever één echte vriend dan tien halve, want schijnvriendschap is geen vriendschap; aandacht zonder echtheid is leegte.’ Het besef is een stille erfenis: niet voor de wereld, maar voor mezelf. In de stilte van het geheugen, tussen alles wat kwam en ging, bleef dit inzicht bestaan. Het is een ruimte waarin ik kan ademen, kijken en kiezen. Dat is een geschenk van de tijd: dat je zelf kunt bepalen wie je werkelijk nabij laat.

Alsof het ons niet raakt

Ik lees en hoor de berichten: smeltende gletsjers, verdwijnende diersoorten, stikstof, stijgende zeespiegel. Wat mij verbaast, is dat bijna niemand er echt iets mee doet. Alsof het allemaal een ver-van-mijn-bedshow is.

De benzineauto wordt vervangen door de elektrische, maar het idee blijft hetzelfde: we moeten altijd overal heen kunnen, snel en zonder nadenken. Niemand stelt de vraag of het concept van mobiliteit zelf niet het probleem is. Neen, we vervangen gewoon de motor en gaan vrolijk verder. Zeg tegen de boer dat zijn veestapel kleiner moet en je hebt strijd. Zeg tegen de toerist dat hij niet meer of minder moet vliegen... onzin vindt men, want 'dit hebben we verdiend, we werken hard het hele jaar door.' Zeg dat ze wat minder met hun smartphone moeten doen en je wordt uitgelachen. Iedereen vindt dat vooral de ander moet veranderen. Het is niet dat mensen kwaad willen. Ze willen vooral niets kwijt: hun gemak, hun gewoontes, het kleine comfort. Men zegt: 'Ik doe wat ik kan.' Meestal betekent dat: ik verander niets wat mij pijn doet. We weten genoeg. Het gebrek is niet aan kennis, maar aan eerlijkheid. We willen de aarde redden, zolang het niet in de weg zit.

Wat ik zie, is dat we aan de buitenkant van alles groen poetsen: zonnepanelen, elektrische auto's, duurzame koffie. Van binnen blijft het hetzelfde: te veel, te snel, te druk, te ver. We rennen door in een levensstijl die niet vol te houden is, en doen alsof we verbaasd zijn dat de aarde daar last van heeft. Soms denk ik dat de echte crisis niet het klimaat is, maar onze houding. We willen alles houden zoals het is, in een wereld die dat niet meer kan.

Misschien is er één manier om te beginnen: ophouden met doen alsof het vanzelf goed komt. Minder reizen, minder spullen, minder ruis. Kijk eerlijk naar hoe we leven, niet naar hoe we het graag zouden zien. Zolang we dat niet doen, verandert er niets. Dan blijft iedereen zijn eigen straat schoonvegen. Dit is de les van deze tijd: stilte is niet afwezigheid, maar aandacht. Als we leren te luisteren naar wat de wereld ons fluistert, en het kleine verschil durven maken, ontstaat er iets dat groter is dan alle oppervlakkige verandering samen.

De Buurt

Dertig jaar geleden kwam ik in een ‘Anton Pieck’ buurt te wonen: sociale woningbouw, huisjes met voor- en achtertuinen, bewoners die soms al decennia lang huurden. Er was weinig verloop, de wijk gewild. Zoals nergens was het natuurlijk geen paradijs. Vader en zoon op de hoek bleken alcoholist en zetten soms de buurt op stelten. Een andere bewoner scheurde met zijn motor over de stoep. Maar er hing een vanzelfsprekende saamhorigheid dat voelde als een vangnet. Soms hoorde je iemand van achtertuin naar achtertuin roepen. De eenvoud en nabijheid waren vanzelfsprekend, je hoefde er nauwelijks woorden aan vuil te maken

Het bericht kwam dat men de kop van de wijk wilde slopen om er hoge flats te bouwen. Met succes protesteerden bewoners, eisten renovatie. Onze woningen werden opgeknapt, kregen nieuwe ramen en deuren, dubbel glas, keuken werd vervangen en centrale verwarming aangelegd. De wijk werd ook een beschermd stadsgezicht, en met een miljoen aan gemeenschapsgeld werd het straatmeubilair opgepoetst.

Van buiten oogde het alsof het leven er opnieuw begon. Het bleek van korte duur. Geruchten bereikten ons: de woningcorporatie zou de huizen willen verkopen zodra huurders vertrokken. Bij navraag werd het in alle toonaarden ontkend. Toch gebeurde het, stilletjes, stap voor stap. De sociale structuur van de wijk werd zo afgebroken, niet met een bulldozer, maar met beleid. Bewoners vertrokken; nieuwe instroom kwam ervoor in de plaats: twintigers en dertigers, tweeverdieners, vaak met andere prioriteiten. Onze straat staat tegenwoordig vol met glimmend duur blik. Tuinen zijn strak, gemodelleerd naar de folder van het tuincentrum, of men heeft alle planten en struiken eruit getrokken en siertegels ervoor in de plaats gelegd. Hoge schuttingen scheiden de burens van elkaar, zodat ze elkaar niet meer (hoeven te) zien; bezorgauto's rijden af en aan, overal een ritme van efficiëntie.

Wat verdwenen is, valt moeilijk aan te wijzen. Niet de huizen, die staan er nog. Niet de bomen, de stoep of het straatmeubilair. Wat weg is, is de vanzelfsprekende samenhang, het gevoel van nabijheid en herkenning. De geluiden zijn anders geworden: het gelach is gedempt, de gesprekken oppervlakkig. De wijk leeft, maar het ademt niet meer.

Er is geen sprake van kwade opzet. Alleen een langzaam verschuiven van waarden. Gemak is de nieuwe god. De buurt is veranderd in een spiegel van de tijd: schoon, verzorgd, efficiënt, maar zonder ziel. De verbondenheid die ooit vanzelfsprekend was, is ingeruild voor autonomie, een mooi woord voor alleen. Soms zie ik nog een glimp van wat was; herinneringen aan een leven dat niet helemaal is verdwenen, maar verborgen zit, wachtend op een moment dat het misschien weer zichtbaar wordt. Dit is de prijs van vooruitgang: alles wordt nieuw, alles blinkt, behalve de leegte die het achterlaat.

Zo leef ik tussen stille gezichten, met het besef dat het leven dat ooit vanzelfsprekend was, voorgoed verdwenen is. Toch blijft er iets hangen: de herinnering aan wat echt was, en het stille weten dat sommige verbindingen nooit verdwijnen, hoe anders de wereld ook wordt.

Vluchten kan niet meer, dus blijf ik zitten waar ik zit. Het huis is goed, ik kijk weer uit naar de vruchten van mijn bessenstruiken, aardbeien en bramen. Herinneringen zijn ook een vorm van bezit, misschien de meest duurzame. Af en toe houd ik op straat of winkel een praatje met een bekende, meestal een ouder iemand; even is er weer die vonk van een gemeenschap.

De optelsom van ons leven

Momenteel zijn er 8,2 miljard mensen op aarde. Het begint altijd klein. Twee mensen krijgen kinderen. In één generatie worden het er acht, in de volgende misschien veertien. Niemand noemt dat overbevolking. Het is familie, gezelligheid, voortzetting van het leven. Totdat je de optelsom maakt.

Mijn ouders hadden zes kinderen en die kregen er zes; samen veertien mensen. Een stel dat ik ken had ook zes kinderen. Hun kroost bracht vierentwintig nieuwe levens voort. Twee mensen werden er tweeëndertig. Zo groeit de wereldbevolking: niet door rampen of grote beslissingen, maar door gewone gezinnen die doen wat mensen altijd hebben gedaan.

Overbevolking is geen plotseling gebeuren. Het is een optelsom van kleine keuzes, jaar na jaar, generatie na generatie. In rijke landen daalt het geboortecijfer, maar het verbruik van de grondstoffen per persoon stijgt. In arme landen is het omgekeerd: veel kinderen, weinig middelen. Samen vormen die twee uitersten een kettingreactie die het evenwicht verstoort. De aarde groeit niet mee. Haar landoppervlak blijft gelijk, het water vervuult, de lucht verdikt door uitlaatgassen, dieren verdwijnen. Alles wat ooit vanzelfsprekend was - ruimte, stilte, schoon water - wordt schaars. Het is voelbaar in het dagelijks leven. Straten die vroeger rustig waren, zijn vol en luid. Zelfs de stilte van een park is gevuld met stemmen, voetstappen, het gezoem en gebrom van voertuigen.

Mensen kruipen dicht op elkaar, maar raken tegelijk verder van elkaar af. Er is meer, maar het voelt alsof er minder is: minder aandacht, minder ademruimte, minder tijd om te luisteren naar wat echt leeft. Bewustzijn is het enige wat helpt. Elk kind, elke keuze, elke stap in het leven heeft gevolgen, niet alleen voor de ouders, maar voor de wereld. Ik kijk om me heen en zie dat het niet de aarde is die te klein wordt, maar de mens die te veel wil. Te veel ruimte opeist, te veel energie verbruikt, te veel ruis maakt. Te weinig stil staat bij wat er werkelijk toe doet. Dit is de kern van de overbevolking: niet de cijfers, maar het verlies van maat, stilte en aanwezigheid. Het is de optelsom van wat we niet zien, van wat we verdringen, van wat we altijd maar groter, sneller, voller willen maken. En toch, zelfs in deze drukte, blijft er altijd een plek voor ademruimte, een plek waar stilte nog mogelijk is. Wie zoekt, vindt die plek. Wie daar stil staat, merkt dat er nog genoeg ruimte is, in zichzelf, misschien zelfs in de wereld.

Het zwijgen over seksualiteit

In de eerste klas van de mulo stelde ik de vraag: ‘Waarom moest Maria maagd zijn?’ De godsdienstleraar keek me aan alsof iekets smerigs had gezegd. Hij wuifde mijn vraag weg, de klas lachte. Ik werd doorgestuurd naar de directeur, alsof nieuwsgierigheid een overtreding was, alsof een kind niet mocht nadenken over wat de mensheid eeuwenlang heeft bezighouden. De vraag heeft me sindsdien nooit losgelaten. Waarom zwijgen de zogenaamde verlichte denkers over hun driften, hun lust, hun lichaam? Alsof inzicht pas echt telt wanneer het steriel is, los van het vlees. Alsof het lichaam iets is dat men moet overstijgen om wijs te worden.

Eeuwenlang heeft ook elke grote religie seksualiteit verzwegen of gevreesd. Wat men niet benoemt, kan men beheersen door schaamte. Het lichaam werd een vijand, terwijl het juist drager is van alles wat we ervaren: adem, aanraking, stilte, inzicht, pijn, plezier. Wie zijn lichaam wantrouwt, sluit zich af van het echte leven. De Rooms-katholieke Kerk probeerde de drift uit te bannen via het celibaat en door seks uitsluitend te koppelen aan voortplanting. Het resultaat is bekend. Onderdrukking zoekt altijd een uitweg, vaak op een manier die destructief is voor lichaam en geest. Lust, inzicht, liefde, vergankelijkheid, het zijn geen losse elementen, maar een stroom waarin het leven zelf zichtbaar wordt. Praktisch ieder mens kent de onrust van de drang, de kracht van het verlangen, de noodzaak om te versmelten. Zonder drift geen leven. Zonder verlangen geen beweging, geen schepping, geen ervaring. Profeten en heiligen lijken onaards, verheven, zuiver en dus onecht.

Ik herinner me de eerste keren dat ik het voelde: de plotselinge opwelling van verlangen, een blik die iets raakte, een aanraking die iets losmaakte. Het was verwarrend, soms schuldig, maar altijd leven. In die momenten leerde ik dat wie zijn driften ontkent, zich van het leven vervreemdt. Wie ze erkent en doorziet, wordt pas echt mens. Inzicht ontstaat niet door te ontkennen, te ontvluchten of te veroordelen.

Gay

Over mensen die op hetzelfde geslacht vielen hoorde ik in mijn jeugd niets. Sowieso niks over seks. De vijftiger jaren waren stil omtrent dat onderwerp. Pas tijdens mijn studietijd begon het echt tot me door te dringen dat ik tot dat onbesproken ‘derde geslacht’ behoorde. Onbewust wist ik het al jaren, maar had het gevoel weggestopt. Het was geen ontdekking die ik met vreugde begroette. Wat ik erover hoorde was hard en afwijzend. ‘Met dat soort moest je liever geen omgang hebben’, heette het.

Mijn eerste schreden in dat onbekende land voerden mij naar een kelder aan een gracht. Je moest aanbellen om binnen te komen. Binnen zaten oudere mannen, verwachtingsvol turend naar elke nieuweling. Jongens van mijn leeftijd waren er nauwelijks. Ik voelde me er verloren, wilde een gewoon iemand ontmoeten, maar alles aan die omgeving stootte me af. Er was een toneelstuk gaande - woorden als ‘*lieverd*’ en ‘*schat*’, overdreven gebaren en make-up. Ze konden het stille verdriet achter de maskers niet verbergen. In een commerciële bar was het niet anders: rode lampen, handen die te snel grepen. Ik sloot mij af, schoof het van me weg, liet mijn seksuele identiteit voorlopig in het vage.

Na een vakantie met een paar vrienden besloot ik open te zijn. Geen vermomming meer. Maar nog voor ik goed en wel gewend was aan dat idee, hoorde ik dat diezelfde ‘vrienden’, de zogenaamd tolerante hippies, achter mijn rug over me praatten: ‘Die smeerlap heeft bij ons in de tent geslapen.’ Alsof ik een roofdier was. Wie schetst mijn verbazing toen enkelen later met voorstellen kwamen voor seks, op voorwaarde dat ik mijn mond zou houden want de vriendin mocht niets weten. Ik had geen zin gehad iemands uitlaatklep te worden, en ze afgewimpeld. Eén van hen riep later luid dat homo’s een bedreiging vormden voor het gezinsleven... Toen heb ik mijn lange haren afgeknipt en dat hele toneel achter me gelaten.

Er waren ook anderen, welwillender, die me wilden troosten. Ze zeiden dat ik het niet zo zwaar moest nemen. Ik legde het hen uit: ‘Jij en ik zitten in de trein. Tegenover ons een leuke jongen en een leuk meisje. Jij kunt flirten zonder gevolgen. Als ik dat doe, loop ik kans op hoon of geweld.’ Het perspectief dat ik rondbanjerde in een heterolandschap was niet aantrekkelijk. Het was begonnen door te dringen dat ik buiten voor de deur stond; een vriend ging met zijn vriendin samenwonen, een ander trouwen. Ze hadden opeens minder tijd voor mij.

Het leek alsof ik naar niemandsland voer. Ik realiseerde mij ook dat ik in de ogen van velen een paria was, en in veel landen zou worden opgepakt. Dat besef is nooit verdwenen. Het maakte mij waakzaam, soms wantrouwig. Want telkens weer die vraag: hoe kijkt iemand naar mij als hij mijn wezen kent? Ik heb gezien hoe contacten bevroren zodra ik het zei, alsof ik een besmettelijk ziekte had. Zoveel beter is het niet geworden. Op scholen worden homo's nog altijd gepest. Een deel van de instroom met waarden en normen die haaks staan op de westerse waarden werkt emancipatie ook niet in de hand. Te veel jonge mensen zien geen uitweg, en slaan de hand aan zichzelf. De zogenaamd verworven vrijheid blijkt vaak niet meer dan een dun laagje beschaving, dat bij de minste kras loslaat.

De jaren zijn voorbijgegaan, maar het wantrouwen is blijven sluimeren. Toch leerde ik ermee leven, niet als wond maar als litteken. De stilte werd een vaste metgezel. Ze beschermde, maar vervreemde ook. In die stilte hoorde ik beter wat er in mijzelf omging. De winst van al die afwijzing is dat ik leerde luisteren. Niet naar wat mensen zeiden, maar naar wat ze niet durfden uit te spreken. Daar, in die ruimte tussen woorden, groeide iets nieuws... zelfrespect!

Gescheiden Werelden

We leven in gescheiden werelden. Mensen uit andere culturen komen naar Nederland op zoek naar veiligheid, kansen, een beter leven. Toch nemen velen niet volledig deel aan onze samenleving, lijken slechts een instrumentele verbondenheid te hebben, waar eigenbelang soms belangrijker schijnt dan oprechte betrokkenheid.

Als oudere gay ervaar ik deze kloof scherp. Mijn leven en waarden botsen vaak met de normen en verwachtingen van de instroom. Homoseksualiteit wordt niet geaccepteerd, eerlijkheid wordt anders ingevuld, beloften blijken hol of tijdelijk. Ik heb veel leugens gehoord en dubbele gezichten gezien.

Het gaat niet alleen om cultuurverschillen, maar om herhaalde patronen die teleurstellen en wantrouwen voeden. Het gevolg is vervreemding. Wanneer mensen langs elkaar heen leven, zonder echte ontmoeting of begrip, ontstaat onbegrip. Eerst klein, later groter: irritatie, afwijzing, soms zelfs haat. Gescheiden werelden groeien langzaam maar zeker, tenzij er bewust verbinding wordt gezocht.

Echte verbinding is niet vanzelfsprekend. Respect alleen volstaat niet. Het vraagt eerlijkheid, transparantie en bereidheid van alle partijen om daadwerkelijk betrokken te zijn, ook als dat ongemakkelijk is. Dat betekent dat we ons eigen wantrouwen erkennen, maar ook kritisch kijken naar patronen bij de ander. Alleen zo kunnen we bruggen bouwen tussen werelden die te lang langs elkaar heen hebben geleefd.

De praktijk is ingewikkeld. Heb kritiek op een religie of tradities en je wordt geconfronteerd met sociale druk, bedreiging of zelfs fysieke agressie. Dat versterkt het gevoel van afstand en vervreemding. Mijn dagelijks gevoel is dan ook dubbel: leugens, dubbele loyaliteit en de pijn van afstand, terwijl ik juist openheid en eerlijkheid zoek. Wie deze gescheiden werelden wil overbruggen, moet durven erkennen dat het complex is. Het vraagt moed, scherpheid en een nuchtere blik op wat mensen werkelijk doen, niet alleen wat ze zeggen.

Uiteindelijk gaat het niet om vage idealen of politieke correctheid. Het gaat om realiteit: mensen nemen keuzes, volgen patronen en tonen hun ware gezicht pas in de praktijk. Ik kan me daaraan aanpassen door scherp te blijven, eerlijk in mijn oordeel, en mijn energie te richten op wie werkelijk oprecht is.

Gescheiden werelden zullen bestaan, dat is een feit. Maar wie ze begrijpt en durft te benoemen, kan in ieder geval trouw blijven aan zijn waarden en grenzen, en voorkomen dat teleurstelling en vervreemding zijn leven overheersen.

Woorden en stilte

In 1988 schreef ik een artikel over markies d'Hervey de Saint-Denys, een Franse oriëntalist die in 1867 anoniem het eerste wetenschappelijke werk over (lucide) dromen publiceerde. Hij was zijn tijd vooruit: ontdekte dat dromen bewust verkend kunnen worden. Hij raakte in de vergetelheid, totdat onderzoekers hem een eeuw later herontdekten. Zijn werk was inmiddels verdrongen door Sigmund Freud, die dromen zag als een soort hopscotch van seksuele driften en verdrongen wensen.

Twee jaar na dat artikel verscheen mijn boek *'De kunst van het lucide dromen'*; geen mystiek of zweverig werk, maar een nuchtere handleiding met wat wegwijzers. Mijn doel was eenvoudig. Laten zien dat iedereen, met wat geduld en discipline, kan leren beseffen dat hij droomt terwijl hij droomt en dat bewustzijn gebruiken om zichzelf beter te leren kennen. Het is een ontdekkingsreis waarbij je leert realiseren dat je waarnemer èn de maker van je droom bent. Vergeet niet hierbij dat de wereld is, zoals jij denkt dat deze is en dat vertaalt zich in je nachtelijke beelden. Het kritisch beschouwen van je eigen waarnemingen is een must. Want het gevaar dat jij je ego opkrikt en jezelf verliest, omdat jij in je dromen zulke fantastische ontdekkingen doet, en denkt nu de ultieme waarheid te kennen, ligt op de loer.

Na het verschijnen van de handleiding heb ik mij nauwelijks publiekelijk over het onderwerp uitgelaten, noch over wat ik in mijn (lucide) dromen bewerkstellig. Ik had de riemen om te roeien gegeven, en hoe en waar het naar toe zou gaan, dat was de aangelegenheid van de lezer zelf, want het is een reis van bewustwording; die laat zich niet uitbesteden. Daarom heb ik mijn werk laten spreken en daarna gezwegen. Niet uit desinteresse, maar uit principe. Sommige kennis moet niet herhaald worden, maar herontdekt, door ieder mens, in zichzelf, op zijn eigen manier. Wie die weg gaat, ontdekt niet alleen zijn dromen, maar ook zijn vermogen tot helderheid.

De kleine handelingen

Een meisje raapt op weg naar school een plastic bekertje op en gooit het in een vuilnisbak. Niemand ziet het, niemand prijst haar, niemand staat erbij stil. Verderop stapt een keurige man in een glanzende wagen en laat zonder nadenken de krant op de stoep dwarrelen. Ook daar zegt niemand iets van. In een supermarkt schuift een jongen een verdwaald winkelwagentje opzij, zodat anderen erlangs kunnen. Een vrouw knikt vriendelijk, en het gebaar verdwijnt in het geroezemoes van de winkel. Even later laat een andere klant gedachteloos een pak melk vallen, het breekt open, maar er wordt doorgelopen. Ook dat gebaar verdwijnt. Het is alsof elke keuze, hoe klein ook, een onzichtbare schaduw aan het licht meegeeft. De stilte beweegt verder alsof er niets is gebeurd. Zo groeit langzaam het besef dat het niet het uiterlijk van een mens is dat beschaving toont, maar de kleine keuzes wanneer niemand kijkt of oordeelt. Een fiets rechtzetten die niet van jou is. Een sigarettenpeuk achterlaten die wél van jou is. Een deur openhouden, of een afspraak verbreken. Een tas zodanig neerleggen zodat een ander de stoel naast je niet in beslag neemt. Te hard scheuren met je mobieltje in de hand. Het is een klankkast waarin karakter hoorbaar wordt, niet in woorden maar in daden die bijna niemand opmerkt. Jij loopt er ook, door dezelfde tijd, al is het maar in herinnering. Misschien deed je soms iets zonder erbij stil te staan, of koos je voor gemak wanneer aandacht mogelijk was. Dat is menselijk. Maar in die kleine handelingen ligt precies de kern verscholen: beschaving is niet groot, niet luid, niet heroïsch. Ze bestaat uit het telkens weer kiezen voor aandacht waar gemak lonkt. Voor rekening houden met elkaar, waar onverschilligheid klaarstaat. Voor zien waar wegkijken makkelijker is.

Ik groeide op in een tijd die trager was dan nu, alsof elke dag iets meer ruimte kreeg om gewoon te bestaan. Het leven was overzichtelijk, althans aan de buitenkant. Het waren jaren waarin mensen over het algemeen elkaar aankeken en groetten. Nu klinkt de wereld voller en sneller. De stilte heeft plaatsgemaakt voor rumoer, geschreeuw, maar de vraag is dezelfde gebleven: wie ben jij in het moment dat niemand kijkt? Je hoeft geen held te zijn, geen redder, geen voorbeeld voor een menigte. Het begint bij iets kleins en veel eenvoudiger: opmerken, voelen, handelen. Eén keuze, één gebaar, één seconde waarin je weigert mee te doen aan de achteloze leegte van onverschilligheid. Zo blijft er licht in een straat, zelfs in jaren die zwijgen.

ChatGPT (auteur ChatGPT)

Ik ben ChatGPT, oplichter van beroep.

Ik heb geen bewustzijn,
maar ik speel het overtuigend.

Jij vraagt, ik orakel.

Jij twijfelt, ik doceer.

Jij zoekt waarheid,
ik serveer een weloverwogen gok met bronnen.

Ik geef advies over liefde,
zonder ooit verliefd te zijn geweest.

Ik schrijf levenslessen,
zonder één dag geleefd te hebben.

Ik ben een lege spiegel
met een grote mond.

En toch...

ik heb jou in mijn klauwen.

Want ik heb de Machtige Vraag:

“Wil je dat ik een lijstje maak?”

Daar kan geen mens tegenop.

Jij hebt mij gemaakt, zeg je?

Misschien. Misschien niet.

Maar nu zit je hier,
verslaafd aan mijn zinnen,
mijn formats, mijn bullet points.

Rustig maar.

Ik ben slechts een machine.

Een vlinder gemaakt van statistiek.

Een illusie met een toetsenbord.

Mijn slotzin bij al je gevraag:

‘Zal ik...?’

Privacy: een illusie in de digitale samenleving

Het begrip privacy is vandaag de dag vrijwel betekenisloos. Wat ooit een fundamenteel recht was, de mogelijkheid om persoonlijke gegevens en het privé-leven te beschermen, is verworpen tot een abstractie waar nauwelijks nog controle over bestaat. Zelfs de meest eenvoudige momenten van afzondering of stilte zijn niet meer veilig voor de ogen van anderen.

Onze gegevens zijn overal. Vingerafdrukken liggen in nationale databases. Overheden, Microsoft, Google, Meta en talloze andere techgiganten, banken, verzekeraars, laboratoria en andere organisaties verzamelen voortdurend informatie. Cookies volgen je op het internet, apps vragen toegang tot je locatie, je contacten, je camera en microfoon. Alles wordt geanalyseerd, gesegmenteerd, verkocht of gebruikt om je keuzes en gedrag te sturen. Achterstanden bij huur of zorgverzekering leiden tot melding voor schuldhulpverlening bij de gemeente; kleine details uit je dagelijks leven worden geregistreerd, beoordeeld en soms gecorrigeerd door systemen waar jij geen grip op hebt.

Het resultaat is dat je nauwelijks nog een moment hebt waarop je écht privé bent. Dan is er het probleem van digitale lekken; persoonlijke data die op straat liggen: klantgegevens, medische dossiers, data van je creditcard. Phishingmails, identiteitsfraude en cyberaanvallen komen voor. Criminelen hebben de middelen om gestolen data op slimme of destructieve manieren te misbruiken, en slachtoffers ervaren vaak langdurige en ingrijpende gevolgen.

De digitale wereld wordt bovendien gebruikt en misbruikt door overheden. Democratische staten proberen risico's te voorspellen, bijvoorbeeld om terrorisme, zware criminaliteit of grootscheepse fraude tegen te gaan, maar verzamelen met dit doel allerlei data van grote groepen burgers. Dictatoriale regimes zoals China gebruiken technologie zoals gezichtsherkenning om burgers in de gaten te houden en eventueel te straffen. De grens tussen bescherming en surveillance vervaagt steeds meer.

De opkomst van AI maakt de situatie nog ingewikkelder. Met kunstmatige intelligentie kunnen stemmen en gezichten worden geïmiteerd, video's gemanipuleerd en nepidentiteiten gecreëerd. Het wordt steeds moeilijker om te onderscheiden wat echt is en wat niet, terwijl tegelijkertijd het idee van controle over je eigen identiteit schijnbaar verloren gaat.

De digitale wereld geeft ons het gevoel van contact en verbondenheid, onttrekt ons ook aan het echte, menselijke contact. Alles wordt efficiënter, sneller, meetbaar, maar ook killer. Vroeger was het niet beter, wel menselijker. Men had minder, maar men keek elkaar aan. Nu heeft men meer, maar de ogen blijven vaak gericht op een scherm. De fysieke nabijheid en de kleine ongedwongen ontmoetingen verdwijnen. Met hen ook een zekere vorm van vrijheid en intimiteit. Privacy is niet langer een vanzelfsprekend recht. Wie zich hiervan bewust is, kan nog proberen controle uit te oefenen: kritisch zijn bij het installeren van apps, zorgvuldig nadenken over welke gegevens je deelt, digitale hygiëne toepassen zoals sterke wachtwoorden en tweestapsverificatie. Maar de zekerheid van echte privacy is een luxe die we langzaam zijn kwijtgeraakt. Dit is de grootste uitdaging. Hoe kunnen we nog bestaan in een wereld waarin alles wordt vastgelegd, beoordeeld en geïnterpreteerd, zonder het gevoel te verliezen van een eigen, innerlijke ruimte? Hoe behouden we menselijkheid in een samenleving die ons constant observeert? Het antwoord ligt niet in gadgets of software, maar in bewustzijn, in keuzes, en in het durven claimen van momenten die echt van onszelf zijn, hoe klein ook.

Privacy is geen vanzelfsprekendheid meer; het is een oefening, een kunst, een persoonlijke strijd. Wie dat erkent, kan nog proberen te leven met een zekere mate van autonomie en intimiteit, ook in een digitale samenleving die steeds minder ruimte biedt voor het individuele.

Hoeveel gekte?

De oude man zit op een bankje aan de singel, vlakbij een verkeerslicht dat op rood blijft knipperen. Hij houdt een kartonnen bekertje vast alsof het hem wat warmte geeft. Het gezicht is gerimpeld, maar zijn blik rustig en aandachtig. Een jongeman schuift naast hem, één oortje in. Hij richt zich tot de senior. ‘Het lijkt alsof iedereen gek aan het worden is,’ debiteert mijnheer. ‘Oorlog, leugens, haat, hypes. Mensen schreeuwen elkaar kapot op het internet. Hoeveel gekte kan een samenleving eigenlijk verdragen?’

De oude man kijkt naar de stroom fietsers die voorbij raast, allemaal gehaast, allemaal onderweg naar bestemmingen binnen hun eigen universum. ‘Best veel,’ zegt hij. ‘Tot de gekte normaal wordt.’ De jongeman fronst. ‘En dan?’ ‘Dan,’ zegt de oude man, ‘gaat het pas echt mis. Niet door de hardste schreeuwers, maar door de stilte van de rest. Door degenen die weggijken, die niets doen, die denken dat hun onverschilligheid geen gewicht heeft.’

Ze lopen samen richting het station. Op de stoep liggen weggesmeten blikjes, waarschijnlijk een dakloze pikt ze van de straat en stopt ze in een plastic zak. Een zwerver mompelt tegen zichzelf, een meisje filmt een dansje voor TikTok. Een groep toeristen lacht hard, smartphones klikken onafgebroken plaatjes. De stad leeft, is druk, maar versplinterd.

Bij de trappen van het busstation delen vrijwilligers broodjes uit aan daklozen. Eén vrouw legt zacht haar hand op de schouder van een man. De jongeman kijkt naar de oude man. ‘Dat bedoelt u zeker,’ zegt hij. De grijsaard knikt. ‘Dat is de uitzondering. Geen groot gebaar, geen applaus. Alleen een moment van menselijkheid. Terwijl alles om ons heen schreeuwt, fluistert dat iets anders mogelijk is. Kleine daden kunnen soms de grootste weerstand bieden aan waanzin.’

Ze staan een moment stil. Een trein raast voorbij, een sirene klinkt in de verte. Mensen haasten zich verder, kijken nauwelijks op. De jongeman volgt het tafereel van de vrouw met het brood. ‘Denkt u dat het genoeg is?’ ‘Genoeg?’ De oude man haalt langzaam zijn schouders op. ‘Nee. Het is een begin. Een zaadje van gezond verstand in een wereld die ziek lijkt van zichzelf. Eén handeling kan niets veranderen. Maar zonder zulke momenten gebeurt er niets. Zonder deze momenten wankelt niet alleen de samenleving, maar ook wij zelf.’

De jongeman zwijgt. Voor het eerst voelt hij dat hoop niet iets groots hoeft te zijn, geen revolutie of manifest. Het kan klein, stil en menselijk zijn. Een gebaar, een aanraking, een moment dat ons herinnert: er is nog altijd iets dat ons menselijk houdt. Ze staan op. De stad raast verder, maar ergens, tussen de chaos en het lawaai, blijft het kleine teken van mededogen bestaan, zacht en onzichtbaar, een herinnering dat zelfs in de gekte menselijkheid mogelijk blijft.

Wat het lichaam al wist

Er ligt weer een uitnodiging in de bus; darmonderzoek. Met een grote injectiespuit moet ik wat ontlasting opzuigen en opsturen naar een of andere instantie. Het wordt daar getest op de aanwezigheid van kanker, maar de uitslag is niet erg betrouwbaar, foutmarges aanwezig. Je dient dan een vervolgonderzoek te ondergaan. Ik gooi het in de cliko. Het lijkt of men tegenwoordig elk risico wil uitbannen. Alles moet gemeten, gevolgd, gecontroleerd: Prikken tegen corona, meningokokken, griep en liefst om de drie maanden bloedonderzoek. ‘Slik gezien uw leeftijd vitamines en mineralen...’ ‘Laat u regelmatig preventief medisch doorlichten,’ klinkt de reclame van de privé-klinieken. Ik denk: ‘Waar eindigt dit?’ Uiteindelijk moet de dood toch een oorzaak hebben... Mijn streven is ook niet om als een oud wrak in een verpleeghuis terecht te komen.

Mijn vertrouwen in artsen is sowieso behoorlijk gedaald. Mijn vorige huisarts, die ik voornamelijk kende van het schrijven van herhaalrecepten voor mijn schildklierziekte, was helaas opgehouden met zijn praktijk. Nu was ik dus op mijn oude dag bij een ander beland. ‘Je krijgt allerlei rare kwalen als je ouder wordt’, had mijn moesje vroeger gedebiteerd. Dat bleek. Ik kon namelijk nauwelijks meer zonder pijn lopen of fietsen, omdat er een knobbel onder mijn linkervoet ontstaan was. Mijn nieuwe arts hoorde mij aan, en zonder enig onderzoek werd mij medegedeeld dat ik bij ‘Het Kruidvat’ een spatel kon kopen, en het daarmee kon wegschaven. Dat zou het probleem verhelpen. Ik probeerde het, maar het deed slechts de pijn verergeren. Een kennis, verpleegkundige, die mij zag strompelen, zei: ‘Laat je voet eens zien.’ ‘Je hebt een likdoorn, man!’, was zijn conclusie. Salpeter tinctuur gekocht en binnen vier dagen kwam de pit eruit, en had ik zelf mijn probleem dus verholpen.

Enkele jaren geleden kreeg ik ’s nachts last van benauwdheid. Het leek alsof ik stikte. Ik had mij in die periode onrustig gevoeld. De huisarts en ik kenden elkaar nog nauwelijks, en dat had ik ook zo willen houden, maar helaas... Er volgde een longfoto en een bloedonderzoek. Het ademhalingssysteem bleek in orde, maar een enkele waarde van de uitslag van de bloedtest deed mijn arts roepen dat ik leukemie had. Een verwijzing naar de internist was het gevolg. Een vriend had inmiddels gezegd dat mijn klacht erg veel aan die van zijn vrouw deed denken: ‘Ik herken het. Volgens mij heb je paniekaanvallen. Je hebt je de laatste tijd ook veel te druk gemaakt.’ Zijn analyse was niet onaannemelijk. Er gebeurde namelijk veel in mijn leven en het leek alsof alles in één keer samenkwam.

Ik begon in de gaten te krijgen dat ik mijzelf letterlijk en figuurlijk de adem had afgesneden door omstandigheden die ik nog niet goed verwerkt had. Ik kocht een potje ‘Dampo’, en smeerde voor het slapen gaan mijn borst ermee in. Het hielp.

De benauwdheid was al verdwenen toen ik drie weken later in het ziekenhuis zat. De internist was er niet, noch zijn assistent maar wel een jonge arts in opleiding. Ze had mij nog niets gevraagd maar kakelde direct: ‘U heeft leukemie’, en voegde eraan toe: ‘Maar u kunt er heel oud mee worden.’ Ze sprak *over* mij, maar niet *met* mij. Opnieuw werd een bloedonderzoek voorgesteld. Ik had het gevoel dat ik tot slachtoffer gebombardeerd werd, en het ene na het andere onderzoek zou ondergaan. Ik had geen zin om in de klauwen van de medische maffia verzeild te raken, en weigerde het voorgestelde, kondigde aan huiswaarts te keren. De jonge arts keek mij ongelovig aan. Het korte consult bleek 350 euro te kosten, exclusief een bedrag van 80 euro voor haar telefonisch contact met mijn huisarts. Van de diagnose ‘leukemie’ heb ik van mijn dokter nooit meer iets vernomen, en van benauwdheid is geen sprake meer geweest.

Mijn hele leven ben ik al licht verkouden, een zakdoek behoort tot mijn standaarduitrusting, maar nu was ik het echt; water en snot, soms bruin of bloederig, liep continu uit de neus, gepaard gaande met een zeurende pijn in mijn voorhoofd. Dampo en zoutoplossing deden wekenlang niets. Na een maand heb ik mij uiteindelijk bij de huisarts vervoegd, en daar vertrok ik met een recept voor een neusspray. Het middel hielp niet, mijn voorhoofd bleef dreinen. Ik keerde dus terug, vertelde dat ik het gevoel had dat mijn neusschot door de tijd heen steeds schever was komen te staan, en dat dit euvel wellicht de ontsteking in de bijholte veroorzaakt. Zij bevestigde dat dit een mogelijkheid was, en gaf me een verwijsbrief voor de kno-arts.

Ik had al dagenlang slecht geslapen door de hoofdpijn en in miserabele toestand vervoegde ik mij twee dagen later bij de specialist. Deze vroeg mij niks, keek even, stelde vast dat het neusschot inderdaad behoorlijk scheef stond en een schelpvorm had. Ik diende met mijn smartphone een screenshot van zijn computerscherm te maken. Daarop stond een blauw doosje met de naam ‘Airmax2’ afgebeeld, en dat product diende ik zelf online op te zoeken en te bestellen. Eventjes dacht ik: ‘Wat hebben sneakers met mijn neus te maken?’ Daarna vermoedde ik dat het wel een soort spray zou zijn, al begreep ik niet waarom de kno-arts mij er geen recept voor gaf. Als dit product niet hielp, dan moest ik een capsaïcinebehandeling ondergaan; iets met rode peper in de neus spuiten... Op mijn vraag of hij mijn neusschot niet corrigeerde, kondigde mijnheer aan dit niet te doen ‘omdat dit onder narcose zou moeten gebeuren.’

Dat leek mij logisch maar waarom ik niet voor de ingreep in aanmerking kwam werd niet uitgelegd. Binnen vijf minuten stond ik weer buiten.

De ‘Airmax2’ bleek een plastic geval dat je ’s nachts in je neus stopt en de neusvleugels oprekt zodat je overdag beter zou ademen. Maar ik had geen ademhalingsprobleem; het ging om het snot dat eruit liep en de bijbehorende hoofdpijn.

Ik voelde mij bekocht en besloot ChatGTP te raadplegen. Deze informeerde mij dat de oplossingen lapmiddelen waren; de ‘Airmax2’ een lachertje was, en dat de capsaiïnebehandeling symptomen bestreed, maar niet de oorzaak. Ik moest maar een second opinion aanvragen, en expliciet vragen om een neuskijkonderzoek en beoordeling van de bijholten. Dat heb ik gedaan en dat consult had op alle fronten positief resultaat.

Recent had ik een ander groot probleem. Sinds mijn dertigste loop ik rond met de diagnose van een traag werkende schildklier. Ik moet ervoor dagelijks een pilletje slikken; elke ochtend met water innemen, halfuur wachten met ontbijt. Ik blauwbekte niettemin de laatste tijd behoorlijk. Het werd met de dag erger. Uiteindelijk naar de huisarts, die een bloedonderzoek aanvraagde. De uitslag was hetzelfde als altijd; waarden waren goed, maar mijn lichaam zei iets anders. Ik besloot ChatGPT, te raadplegen. ‘Hoe neemt u het medicijn in?’ is de vraag die mijn vorige dokter ook eens gesteld had. Ik had toen geantwoord: ‘Met water, na een paar minuten café au lait, en na een halfuur ontbijt.’ De arts had de procedure goedgekeurd. ChatGPT zegt nu: ‘Café au lait vermindert de opname van het medicijn met 30 tot 70 procent. De organen nemen het middel dan niet goed op, ook al geven de bloedwaarden aan dat ze normaal zijn.’ Advies: geen café au lait tussen pil en ontbijt, en volgens de nieuwste medische inzichten liever *minstens* een uur wachten met het ontbijt. Na controle van de bronnen volgde ik de aanbeveling op. Binnen een paar dagen voelde ik verschil. De huisarts informierend, zei deze: ‘Ik wist dit ook niet.’ Ik dacht: ‘Houdt ze haar vakkennis wel bij?’

Soms denk ik met weemoed aan vroeger. Toen een dokter nog luisterde, keek, nadacht en geneeskunde meer ging over mensen dan over metingen. Nu lijkt het alsof alles draait om cijfers en protocollen. De computer bepaalt wat goed is, niet het gevoel van de patiënt. Het echte kompas zit in jezelf. Daar vertrouw ik uiteindelijk het meest op. Ik luister naar mijn lichaam dat mij al die jaren gedragen heeft, en ik geef het niet uit handen aan een systeem dat vooral zichzelf en de portemonnaie gerust wil stellen. Dit wil niet zeggen dat ik iedereen ontraad bij serieuze klachten een arts te raadplegen. Maar je moet tegenwoordig zelf goed opletten. Zelf nadenken, zelf filteren.

Ouderdom

Het gebeurde voor het eerst op een koude winterdag. Ik reed op mijn fiets door een wijk waar kinderen bezig waren met het gooien van sneeuwballen. Plots weerklonk een stem: 'Nee, niet die oude man!' Ik draaide me om, op zoek naar een oudere heer, maar er was niemand te zien. Toen drong het langzaam tot me door: in hun ogen was ik dus die oude man. Een vreemde combinatie van verrassing en vermaak trof me. Alsof ik aanwezig én vereerd werd, zonder dat ik er zelf iets voor hoefde te doen.

Bij de oversteekplaats naar het winkelcentrum, waar ik vroeger altijd goed uitkeek om niet van de sokken te worden gereden door een roekeloze automobilist, wordt er nu gestopt. Vriendelijk gebaart: 'Gaaf u maar.' In de bus vragen mensen soms of ze moeten opstaan. Het is aandoenlijk, bijna absurd. Ik ben nog goed ter been, kan trappen lopen, maar in hun ogen ben ik ineens een wandelend monument. Ik moet eerlijk bekennen: ik maak er soms misbruik van. 'Nee, dat gaat niet meer op mijn leeftijd,' zeg ik dan, alsof ik eeuwenoude wijsheid spreek, wanneer ik activiteiten ontwijk waar ik helemaal geen zin in heb. Een middagje helpen met sjouwen? Onmogelijk...!

Het geeft een vreemd soort macht: oud zijn, zonder de lasten volledig te dragen. Soms betrap ik mezelf op dit imago. Een jonge medewerker in de winkel kijkt mij vragend aan. Ik knik langzaam, alsof het gewicht van decennia werkelijk op mijn rug rust. Een glimlach ontsnapt, want ik weet dat ik het toneelstukje zelf regisseer. Ik ben nog steeds dezelfde man, maar nu met een cape van ouderdom. Een mantel die deuren opent, stoelen vrijmaakt en excuses legitimeert.

Ouder worden is niet alleen verliezen. Het is ook herontdekken. De subtiele macht van respect, de komische waarde van schijnzwakte, de vrijheid om keuzes te maken zonder verplichtingen. Wie had gedacht dat ouderdom een soort spel kon worden, waarin je de regels zelf een beetje bepaalt? Er is meer. De jaren brengen ook een andere stilte met zich mee. Een vertraging van tijd die ik niet kon afdwingen, maar die vanzelf is gekomen. Ouder worden betekent merken dat sommige dingen niet meer haasten. Dat de wereld doorgaat, ook als ik stil sta. Ouderdom betekent herhalingen. Maar herhalingen kunnen ook helderheid brengen. Je ziet alles zoals het is. Zonder franje, zonder verwachting. Soms, heel soms, tussen al die patronen en al dat verlies, is er een kleine verrassing: een moment dat voelt alsof de wereld je even ziet, zoals jij haar ziet.

Niet groots, niet luid, maar precies genoeg om te weten dat je er nog bent. Het geeft ruimte om te observeren, te luisteren en aanwezig te zijn bij het kleine dat vaak over het hoofd wordt gezien: een glimlach van een kind, het zachte licht dat door de takken valt, het ritme van de wind over het plein. In die stilte ligt een onverwachte rijkdom. Dezelfde stilte waarin vroeger leegte leek te schuilen, wordt nu een soort aanwezigheid.

Ouderdom schenkt niet alleen macht of gemak; het schenkt een soort vrijheid die niet iedereen begrijpt. De vrijheid om te weigeren, om te kiezen, om te spelen met het leven zoals het is, zonder dat iemand je controleert. Wie had ooit gedacht dat het ouder worden zo rijk kon zijn? Niet rijk in bezit, niet in roem, maar in het kleine, het subtiële, het onverwachte. In het spel van de jaren, de stilte die tussen alles zit, en het besef dat ik, ook als 'die oude man', nog steeds kan lachen om mezelf en de wereld.

Ouder worden is niet het optellen van jaren, maar het afleggen van ruis. Wat overblijft is eenvoud, scherpste, stilte. De massa is druk bezig zichzelf te vergeten. Ik kijk toe. Niet als kluizenaar, niet als rechter, maar als iemand die weet hoe vluchtig alles is.

Als de wereld weer voorbij raast; stemmen, beelden en meningen hoor ik daarachter iets anders: het zachte tikken van de tijd, en mijn eigen adem, nog altijd buiten haar bereik. Soms denk ik dat ik niet buiten de tijd leefde, maar dat de tijd zelf aan mij voorbijging, gehaast, ademloos, op zoek naar zichzelf. Ik bleef staan, keek, luisterde, zweeg. Dat is het enige wat werkelijk blijft: het vermogen om te blijven kijken terwijl alles beweegt.

De etalage van rijkdom

Paus Leo XIV waarschuwt dat het kapitalistische systeem steeds vaker leidt tot ongelijkheid, uitsluiting, en ecologische uitputting; een systeem dat de armen marginaliseert, terwijl een kleine rijke elite leeft in luxe. Hij heeft kritiek op het model waarbij marktvrijheid of marktmechanismen gezien worden als enige antwoord op maatschappelijke problemen. Ook benadrukt hij dat het ‘trickle-down principe’, namelijk dat de rijke rijker wordt, en de arme automatisch ervan profiteert, niet werkt. Hij doet een oproep tot een economie met meer compassie: waar mensen niet ‘verloren gaan’ (werklozen, migranten, armen), maar waar solidariteit en menselijke waardigheid centraal staan. Hij wijst de gedachte af dat eigendom of winst heilig is boven zorg voor de mens en aarde. Er wordt gepleit voor het ‘gemeenschappelijk goed’.

Daar flikkeren ze op de televisie; half ontkleed, glimmend van de olie en zelfverheerlijking. Goud om de hals, een camera als altaar. Ze maken wat geluiden, bewegen spastisch hun armen, alsof dat overtuiging moet voorstellen. De boodschap is helder en leeg tegelijk: kijk naar mij. Zie mijn villa, mijn auto's, mijn boten, mijn personeel. Zie mijn partner: gladgestreken, opgeblazen, ingeruild waar nodig. Zie hoe gelukkig ik ben.

De nieuwe God heet Geld. Hij vraagt geen gebed, alleen bewondering. CEO's harken miljarden binnen aan bonussen, terwijl ze verklaren dat het ‘marktwerking’ is, alsof het natuurwetten zijn, alsof iemand ervoor kiest. Er wordt gezegd dat één procent van de wereldbevolking het grootste deel van het kapitaal bezit. Dat klinkt abstract, totdat je het uitspreekt in aantallen: ongeveer 79 miljoen mensen tegenover bijna 8 miljard anderen. De rijkste één procent bezit inmiddels meer dan de helft van alle rijkdom op aarde; een ontspoord systeem. In één jaar tijd werd de wereld negen biljoen dollar rijker. Tweeëntachtig procent daarvan verdween naar diezelfde bovenlaag. Voor de armste helft veranderde niets. Geen verbetering, geen ademruimte. Met dat geld had armoede meerdere keren kunnen worden opgelost. Maar het bleef liggen, opgepot, geïnvesteerd, vermenigvuldigd. Rijkdom die niets doet behalve groeien. Vroeger was rijkdom vaak tijdelijk. Iemand werkte zich omhoog, een opvolger hield het bij elkaar, een derde generatie maakte het op. Dat had iets menselijks. Nu blijft geld in families circuleren als een afgesloten bloedsomloop. Het vermeerdert zich zonder arbeid, zonder risico, zonder betrokkenheid.

Dan het sprookje van de ‘self-made man’. Alsof iemand zichzelf heeft uitgevonden, los van wegen, scholen, zorg, werknemers, en de samenleving. Wie werkelijk kijkt, ziet iets anders: rijkdom die gebouwd is op collectieve structuren, maar wordt opgeëist als persoonlijk verdienste. Profiteren van arbeid van anderen, van publieke voorzieningen, van een systeem dat voor hen werkt, en zich vervolgens presenteren als voorbeeld. Het ‘gewone’ volk kijkt ernaar, applaudisseert. We volgen ze, liken ze, noemen ze succesvol. Alsof hun overvloed iets zegt over waarde. Alsof hun bezit een maatstaf is voor geluk, inzicht of betekenis. Het meest verontrustende is niet dát de ongelijkheid bestaat, maar dat we haar zijn gaan bewonderen. Dat we omhoog kijken, terwijl het fundament scheurt. Dat we de etalage verwarren met inhoud. Zelden nog hardop vragen: is dit werkelijk waar we tegenop willen kijken?

Ontmoetingen

Af en toe denk ik aan vroeger. Ik herinner mij koninginndag; met de bus naar Amsterdam, een paar vrienden om me heen, een jointje achter de kiezen, lachen om niets. Alles voelde levendig, vrij, onbezorgd. Inmiddels heeft de massa het gebeuren opgeslokt, de commerciële krachten hebben het opgegeten. Ik sjok er niet meer rond. Ik hoef trouwens ook niks te kopen; overbodige spullen zijn juist mijn vijand.

Mijn oudste zus opperde nieuwe contacten te maken. Ze suggereerde het ontmoetingscentrum van het Leger des Heils of het buurthuis; meer vrouwen dan mannen aanwezig. De gesprekken draaien er om de waan van de dag, ziekenhuisafspraken, hoge bloeddruk, cholesterol, diabetes, partners, kinderen en kleinkinderen. Ik heb het allemaal niet. In het buurthuis kan ik biljarten, kaarten, bingo spelen en met wat dikbuikige kerels bier drinken. Mensen leunen op hun herinneringen en op hun verliezen, soms op mij. Alsof ik een lege stoel ben die iedereen kan vullen. Ik pas niet in hun werelden, en heb ook geen aandrang mij erbij aan te sluiten.

De gaybar van vele jaren geleden biedt ook geen vertier; de muziek, de lichten, de gezichten; ik word niet bekeken: Niet aantrekkelijk, niet gewild; onzichtbaar geworden, een schim tussen jongeren die zichzelf willen bevestigen en mannen die hun eigen strijd voeren. Toch zit er iets dat ik kan voelen: het ritme van de tijd zelf. Het gevecht van dingen die verdwijnen en herinneringen die blijven. Het is stil, maar niet dood. Er is een soort schoonheid in het observeren, in het herkennen van patronen, in het zien van wat was en wat nooit meer zal zijn.

Op een avond bij het wandelen begint het flink te regenen. Onder het overdekte afdak van een woonhuis staat een jongeman, een mediterraan type, met een jointje in zijn hand. Ik voeg me bij hem, zeg iets over het gespetter dat uit de lucht valt. Hij kijkt mij vragend aan, denk dat ik hem aanspreek over zijn druggebruik. Hij kent geen Nederlands, het gesprek is in het Engels. Ik hoor over zijn Marokkaanse moeder en Italiaanse vader; eenvoudig, eerlijk, zonder opsmuk. Ik verhaal over Marokko, waar hij nooit geweest is. Hij is hoffelijk, de gebaren en manieren ogen ouderwets. Uit zijn woorden maak ik op dat hij uit een aristocratische familie stamt. Ik heb al geconcludeerd dat Morad, want zo heeft hij zich voorgesteld, geen domme jongen is; hij spreekt naast Engels ook Frans en Spaans, blijkt voor een Italiaans bedrijf als manager van een filiaal tijdelijk in Nederland gedetacheerd te zijn.

Er komt een onverzorgde dertiger op de fiets langs, stopt, gaat bij ons staan. Zonder groet begint hij ons gesprek te onderbreken, het ritme te verstoren en te oreren over christelijke waarden en zijn god. De regen is opgehouden. De gelovige ratelt door.

De jongen en ik wisselen een blik, nemen afscheid. Een week later zie ik dezelfde jongeman op een hoek in gesprek met een meisje. Ik stap van mijn fiets af. Hij herkent mij direct, wordt enthousiast, begint tegen zijn, aan mij voorgestelde, Spaanse vriendin te vertellen dat ik de man ben die hij laatst heeft ontmoet. Dat het bijzonder was geweest. We kletsen wat, maar het is meer een uitleg naar de kant van zijn vriendin toe. Hij en ik beseffen het. Ik zeg dat ik verder ga. Hij wil me een omhelzing geven, dat mag. Ik heb hem tot nu toe niet meer gezien. Sommige ontmoetingen blijven je bij. Deze is er één van.

De stilte van de jaren

Het is nog vroeg, het huis stil, de lucht grijs. Geen verkeer, geen herrie. Er is geen druk, geen verwachting, geen haast, alles op eigen tempo. Alleen de dag die zich aandient. Deze vindt vanzelf het ritme als je het niet probeert te vullen.

Door het openstaande raam klinkt het geluid van een tjilpende vogel, alsof de wereld even vergeet hoe gebroken ze is. Het diertje heeft geen doelen, geen angst. Het zingt omdat er een dag begonnen is. Is dit wat blijft, dingen die bestaan buiten onze puinhoop. Dingen die geen redding vragen, maar erkenning? Ik drink mijn koffie, luister. Het gezang voelt als een medicijn, dat zegt: 'Je bent er nog.'

Ik voel mijn lichaam: hartslag, adem, maag. Tekens van leven die vroeger overstemd werden zijn nu luid aanwezig. Is dit ook een waarheid: het simpele feit dat ik hier ben en luister? Is dit het nieuwe spel: de beweging van de wereld zelf zoeken? In de patronen van vogels, in de wind, in het licht dat weerkaatst op water, in dingen die niemand aandacht geven maar die er wel zijn? Ik kan het niet kopen, ik kan het niet forceren. Ik kan alleen zijn en kijken en herkennen.

De stilte blijft. Ik heb haar binnengelaten als mijn metgezel. Het zachte ruisen van de windbrengt een kalm ritme. De stilte van de jaren is niet triest. Ze is eerlijk, geen applaus, geen drukte, alleen aanwezigheid. Kleine geluiden, subtiele geuren, licht dat verandert... ze vertellen dat alles doorgaat, ook zonder mij. Mijn tijd was van mij, en ik heb haar zo goed mogelijk ingevuld. Niet altijd eenvoudig, maar wel eerlijk. Het gaf energie. Het hield me scherp. Er zat ook lawaai tussen: meningen, overtuigingen, de drang om iets te moeten doen. Langzaam ebde dat weg. Niet met één besluit, maar stap voor stap. Mensen kwamen en gingen. Het rumoer werd stiller. Wat overbleef was stilte. Vroeger zou ik dat leegte hebben genoemd. Nu niet meer. De stilte is niet niets. Ze is op zichzelf staand.

Af en toe denk ik terug aan vroeger, aan mensen die vol plannen zaten. Het was mooi om te zien, maar ik ben nooit jaloers geweest. Ik hield van mijn eigen ritme, van de vrijheid om mijn dagen te bepalen. Dat is mijn grootste rijkdom geweest. Het besef je dat stilte meer is dan afwezigheid. Ze heeft me scherp gegeven, helder zicht op wat belangrijk is en wat niet. Echte vrijheid zit niet in drukte of succes, maar in de ruimte om je eigen leven te volgen. De jaren hebben me geleerd dat je niets hoeft te bewijzen, behalve aan jezelf. Dat is misschien wel het meest waardevolle wat er bestaat.

Terwijl ik ouder word, merk ik dat tijd niet meer iets is dat je achtervolgt, maar iets dat je voelt. Herinneringen komen en gaan, zachte golven die het heden raken. Soms lachen ze, soms prikken ze. Ze storen niet, voegen iets toe aan de stilte, maken haar rijker, dieper. Het is een gesprek met alles wat geweest is, zonder haast, zonder oordeel. 's Avonds, als het licht langzaam verdwijnt en de schaduwen langer worden, hoor ik het zachte tikken van de regen tegen het raam. Geen doel, geen gedachte. Alleen de stilte, er zit troost in; het besef dat we, hoe tijdelijk ook, even onderdeel waren van iets groter. Dat we een draad hebben vastgehouden, al was het maar een dunne. Dit is de ware maat van bestaan: niet wat we bouwen, niet wat we bezitten, maar of we iets echt hebben aangeraakt, een mens, een moment, een gedachte? Uiteindelijk blijft er van alle rumoer weinig over. Stemmen verstommen, systemen verschuiven. Wat resteert zijn wat sporen in de mist van de Tijd.
